

Autoreferat

1. **Imię i nazwisko** Bartosz Stopeł
2. **Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.**

2006-2011 Studia jednolite magisterskie, filologia angielska, Uniwersytet Śląski. Ocena końcowa ze studiów: celujący. Praca magisterska pod tytułem *Beyond Essentialism and Constructionism: From the Demise of Theory Towards the New Humanities*. Promotor pracy magisterskiej: Profesor dr hab. Wojciech Kalaga

2011-2015 Studia doktoranckie (literaturoznawstwo) w trybie stacjonarnym, Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny. Stopień doktora nauk humanistycznych nadany przez Radę Wydziału Filologicznego UŚ 14.07.2015; Tytuł rozprawy napisanej w języku angielskim: *From Mind to Text: Continuities in Cognitive Science, Aesthetics, and Literary Theory*. Opiekun naukowy oraz promotor rozprawy: Profesor dr hab. Wojciech Kalaga

3. **Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.**

11.2012- 06.2015: Asystent naukowo-dydaktyczny, Zakład Teorii Literatury i Kultury, Instytut Kultur i Literatur Anglojęzycznych, Wydział Filologiczny UŚ.

10.2015- 10.2019: Adiunkt naukowo-dydaktyczny, Zakład Teorii Literatury i Kultury, Instytut Kultur i Literatur Anglojęzycznych, Wydział Filologiczny UŚ.

10.2019-12.2019 Adiunkt naukowo-dydaktyczny, Instytut Literaturoznawstwa, Wydział Humanistyczny UŚ

12.2019- Profesor Uniwersytetu Śląskiego, Instytut Literaturoznawstwa, Wydział Humanistyczny UŚ

4. **Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Omówienie to winno dotyczyć merytorycznego ujęcia przedmiotowych**

osiągnięć, jak i w sposób precyzyjny określać indywidualny wkład w ich powstanie, w przypadku, gdy dane osiągnięcie jest dziełem współautorskim, z uwzględnieniem możliwości wskazywania dorobku z okresu całej kariery zawodowej.

4a) Osiągnięcie główne: cykl publikacji *Narratologia kognitywna a przetwarzanie predykcyjne: modelowanie światopowieści jako afektywna stabilizacja znaczeń*

Osiągnięcie obejmuje spójny cykl 10 publikacji poświęconych z jednej strony aktualizowaniu dominujących w narratologii kognitywnej paradygmatów generowania znaczeń i modeli światopowieści (storyworld) u odbiorców w oparciu o najnowsze ujęcia nauk kognitywnych (przetwarzanie predykcyjne), a z drugiej ukazywaniu wielorakich konsekwencji owej aktualizacji dla funkcjonalnej analizy różnorodnych form i zjawisk narracyjnych.

Cykl obejmuje zarówno artykuły publikowane w czołowych zagranicznych czasopismach poświęconych literaturoznawstwu ujmowanych w **najwyższych kwartylach (Q1–Q2) rankingów Scopus, SJR (Scimago Journal Rank) a także w ścisłej czołówce parametryzacyjnej bazy Google Scholar, rozdziały w monografiach wydanych przez najbardziej renomowane zagraniczne wydawnictwa naukowe (Routledge, Springer, Palgrave Macmillan), oraz w wiodących polskich czasopismach literaturoznawczych o międzynarodowych zasięgach.**

Cykl publikacji ma ścisłą, spójną strukturę, w której kolejne artykuły należy traktować jak rozdziały kompletnej i przemyślanej monografii poświęconej tematowi opisanemu w tytule cyklu. Poniższe omówienie cyklu będzie traktować omawiane publikacje jako rozdziały spójnej monografii.

- **Omówienie metod, problemu badawczego oraz wkładu cyklu publikacji w rozwój dyscypliny**

Opisywany cykl publikacji stanowi spójny projekt i autorską próbę rewizji narratologii kognitywnej w świetle współczesnych modeli przetwarzania predykcyjnego oraz afektywnych teorii poznania. **Punktem wyjścia jest odejście od dominujących w klasycznej narratologii kognitywnej modeli rozumienia modelowania światopowieści jako procesu logicznej rekonstrukcji spójnego, przejrzystego, pełnego, uniwersalnego lub intersubiektywnego znaczenia na rzecz ujęcia, w którym sens, znaczenie i struktura światopowieści wylaniają się performatywnie jako subiektywne poczucie, pozorny efekt dynamicznej, afektywnej i**

nieciągłej, przygodnej stabilizacji struktur znaczeniowych, często pomimo głębszej strukturalnej niekompletności i niespójności.

Autorski wkład metodologiczny proponowanego cyklu publikacji polega przede wszystkim na systematycznej integracji współczesnych modeli przetwarzania predykcyjnego z narratologią kognitywną oraz na przesunięciu punktu ciężkości z analizy reprezentacji i rekonstrukcji znaczenia na analizę procesów jego afektywnej stabilizacji. W proponowanym ujęciu modelowany świat narracyjny (storyworld) nie sprowadza się do w pełni spójnej struktury, częściowo ukazywanej odbiorcy i następnie rekonstruowanej i uzupełnianej przez niego w toku logicznych i racjonalnych procesów konstruowania znaczenia, lecz dynamicznym i często niespójnym modelem powstałym w efekcie lokalnych i przygodnych operacji selekcji, domykania i wzorcowania. Rozwijany model redefiniuje tym samym pojęcie narracyjnej koherencji: nie jako rezultat szerokiej logicznej integracji danych, lecz jako subiektywny efekt, wrażenie tymczasowego domykania niekompletnych i potencjalnie sprzecznych konfiguracji znaczeń. Istotnym elementem proponowanego podejścia jest również odejście od uniwersalistycznych modeli odbiorcy narracji na rzecz perspektywy poznawczej różnorodności, uwzględniającej neurotypowo odmienne tryby organizacji doświadczenia, afektu, przetwarzania informacji oraz uwagi.

Podstawą przedstawionych wyżej twierdzeń jest założenie, że **ludzkie poznanie, zgodnie z najnowszymi modelami przetwarzania predykcyjnego w naukach kognitywnych (predictive processing) nie polega na wiernym, pełnym, stabilnym i spójnym odwzorowywaniu rzeczywistości, lecz na nieciągłym konstruowaniu dynamicznych, prowizorycznych, afektywnie nacechowanych przygodnych modeli, które mają charakter lokalnie i tymczasowo przydatnych fikcji lub fantazji.** Jak zauważa jeden z czołowych badaczy w tym nurcie, Chris Frith, percepcja to tak naprawdę konstruowanie fantazji, które bywają zbieżne z rzeczywistością („perceptions are fantasies that coincide with reality”). W podobnym duchu, filozof umysłu Thomas Metzinger nazywa konstrukty ludzkich procesów poznawczych formą „kontrolowanej halucynacji” („controlled hallucination”). Proces ten można opisać też, za filozofem nauki Hilarym Lawsonem, w kategoriach operacji *closure*, rozumianych jako selektywne „domykanie” czy wręcz „grodzenie” doświadczenia poprzez wytwarzanie struktur, które nie tyle odzwierciedlają rzeczywistość, ile umożliwiają jej lokalnie i tymczasowo funkcjonalne modelowanie.

Przekładając to podejście na modele recepcji czytelniczej w narratologii kognitywnej, narracja niekoniecznie jest przestrzenią, w której odbiorca logicznie rekonstruuje spójny świat przedstawiony, lecz środowiskiem, w którym dochodzi do nielinearnego wyodrębniania i afektywnego stabilizowania fragmentarycznych, często niespójnych konfiguracji znaczeń. Sens i spójność stają się afektywnie nacechowanym poczuciem, determinowanym przez różnorodne, powierzchowne i tymczasowe kryteria, odbiegające od dążeń do realnego uchwycenia ich w obiektywnym i stabilnym wymiarze. Kluczową rolę odgrywa przy tym afekt: to nie logiczna koherencja ani pełna rekonstrukcja znaczenia w świecie fikcyjnym, lecz afektywne wrażenie lub poczucie adekwatności, intuicyjna „trafność”, czy estetyczna satysfakcja decydują o tym, że dane treści zostają ustabilizowane jako sensowne i spójne, a różne konfiguracje znaczeń mogą współistnieć, nawet jeśli są częściowo sprzeczne. W tym ujęciu narratologia kognitywna przestaje się opierać wyłącznie na teorii rozumienia jako racjonalnej rekonstrukcji, a poszerza się stając się teorią afektywno-poznawczego dynamicznego stabilizowania znaczeń w warunkach ich strukturalnej niepełności i niespójności. W rezultacie, szczególnego znaczenia nabierają zjawiska takie jak niekompletność, ambiwalencja czy wieloznaczność, lecz nie jak tradycyjnie przyjmuje narratologia, jako problemy poznawcze do rozwiązania, lecz jako warunki umożliwiające i przede wszystkim odsłaniające często ukryte działanie mechanizmów afektywnej stabilizacji struktur znaczeniowych.

Na tym tle rozwijany w cyklu publikacji model można opisać jako przejście od narratologii opartej na realistycznych i quasi-universalnych schematach poznawczych do narratologii opartej na dynamicznym i powierzchownym przetwarzaniu predykcijnym i operacjach domykania/wyodrębniania (closure). W tradycyjnych ujęciach schematy, skrypty czy modele świata przedstawionego traktowane są jako względnie stabilne struktury, które organizują odbiór narracji i umożliwiają jej zrozumienie w linearnym lub dynamicznym procesie poznawczym. W proponowanym ujęciu, struktury te nie stanowią li tylko stabilnego odgórnego punktu wyjścia, lecz dynamicznie, afektywnie i nielinearnie aktualizowany efekt działania procesów selekcji i domykania, który z natury rzeczy pozostaje powierzchowny, niestabilny, niedomknięty i pełen głębszych sprzeczności. To, co jawi się jako „spójny świat”, „ciąg przyczynowy” czy „zrozumiała postać”, jest rezultatem różnorodnych, przygodnych domknięć (closures), które wyodrębniają fragmenty doświadczenia i nadają im pozór koherencji. Narracja nie jest więc przestrzenią, w której odbiorca rekonstruuje gotowe struktury podane w zarysie, który należy racjonalnie uzupełnić, lecz

środowiskiem, w którym te struktury są dynamicznie wytwarzane i tymczasowo afektywnie stabilizowane, pozostają fundamentalnie pozornymi, niekompletnymi i sprzecznymi.

Włączenie perspektywy „fantastic cognition”, rozwijanej w narratologii kognitywnej m.in. przez Karin Kukkonen częściowo w oparciu o przetwarzanie predykcyjne, pozwala dodatkowo uchwycić, że literatura i narracja nie tylko odzwierciedlają opisywane wyżej procesy, ale mogą je także uwidaczniać i intensyfikować. Teksty literackie, zwłaszcza te operujące niejednoznacznością, eksponują fakt, że poznanie opiera się na konkurujących modelach, z których zazwyczaj trudno wyłonić jednoznacznego faworyta, a które stabilizowane są według różnorodnych, afektywnie nacechowanych parametrów. **Jak pokazują prowadzone przez nią badania, narracje mogą wprowadzać odbiorcę w stan „wahania” między sprzecznymi modelami rzeczywistości, ujawniając tym samym mechanizmy predykcji, korekty i stabilizacji, które w codziennym poznaniu pozostają zazwyczaj nieuświadomione lub niedostępne.** Czytelnicy i widzowie aktywnie projektują prowizoryczne i powierzchowne struktury na fragmentaryczne sygnały, tolerują nierozwiązane niespójności oraz stabilizują znaczenie poprzez wzorce afektywne i asocjacyjne, a nie poprzez racjonalne i całościowe operacje poznawcze. Nawet bardzo złożone lub zagadkowe narracje rzadko wymagają pełnego rozwiązania, aby odbiorca uznał je za sensowne i ważne; zamiast tego stabilizują się one wokół wzorców, motywów i trajektorii afektywnych, które zastępują w pełni artykułowane rozumienie. W tym sensie spójność nie jest stanem osiągniętym, lecz efektem doświadczeniowym: domykaniem częściowych wzorców, które wydają się „właściwe”, mimo że nie są logicznie kompletne.

W tym teoretycznym kontekście omawiany cykl publikacji stanowi systematyczną próbę przełożenia powyższych założeń na konkretne analizy narracyjne, głównie skupione wokół fikcji literackiej, choć obejmujące też inne media, które funkcjonują jako empiryczne laboratoria badania procesów afektywnej regulacji znaczenia. Poszczególne artykuły nie są więc zestawem odrębnych studiów przypadku, lecz kolejnymi etapami rozwijania jednego modelu, w którym badane są różne konfiguracje niekompletności, zakłócenia i nadmiaru znaczeń: od napięcia między rozbieżnymi modelami i oczekiwaniami narracyjnymi w intermedialnych kontekstach, przez współistnienie strukturalnych i poznawczych trybów schematycznych i kategoryalnych literaturze i filmie, radykalną fragmentaryczność krótkich form narracyjnych (flash fiction), eksperymentalne rozbijanie języka i struktur poznawczych w prozie awangardowej, po utrzymywanie narracyjnej immersji w sprecznych i nielogicznych

narracjach (unnatural narratives) W każdym z tych przypadków analiza koncentruje się nie na tym, czy i w jaki sposób modelowy czytelnik osiąga spójne rozumienie, lecz na tym, jak dany materiał narracyjny modeluje wylanianie się i utrzymywanie lokalnych, często nietrwałych konfiguracji sensu, które mogą pozostawać częściowe, wieloznaczne lub wewnętrznie sprzeczne. Spójność cyklu polega zatem na konsekwentnym przesuwaniu uwagi z reprezentacji na operacje, z koherencji na performatywny charakter konfiguracji oraz z uniwersalnych modeli odbioru na zróżnicowane tryby organizacji doświadczenia, dzięki czemu narracja ujawnia się jako uprzywilejowane pole modelowania i obserwacji ogólniejszych mechanizmów poznawczych, w których znaczenie nie jest odkrywane, lecz nielinearnie konstruowane i podtrzymywane w dynamicznym, afektywnie regulowanym procesie.

Powiązany zestaw zjawisk staje się też szczególnie widoczny, gdy rozważymy narracje, które opierają się lub wykraczają poza konwencjonalne mimetyczne modele konstruowania znaczeń. Teksty modernistyczne i postmodernistyczne, złożone filmy typu puzzle oraz współczesne gry wideo często eksponują dwuznaczność, sprzeczność i niestabilność ontologiczną, ale co ważne, nie jako poznawcze problemy do rozwiązania, zagadki do rozwikłania, lecz jako realia, poza które nie sposób wyjść, konfrontując odbiorców z ograniczeniami ich mechanizmów poznawczych, które nie są tak uwypuklone na co dzień. W takich przypadkach czytelnicy i gracze mogą porzucić lub zawiesić dążenie do pełnego wyjaśnienia, angażując się w to, co Jan Alber w badaniach nad nienaturalnymi narracjami określa roboczo jako tryb lektury „Zen”: akceptację obcości i niepewności, która przedkłada doświadczenie i odczucie nad interpretację. Podczas gdy Alber traktuje tę strategię jako marginalną i ograniczoną do bardzo specyficznych narracji, moje badania pokazują, że tego rodzaju tryby zaangażowania są znacznie bardziej rozpowszechnione i działają nie tylko w radykalnie „nienaturalnych” narracjach, lecz w szerokim spektrum mediów i gatunków.

Moje badania zatem analizują, w jaki sposób ten iluzoryczny sens narracyjny jest konstruowany, stabilizowany i często zniekształcany w różnych praktykach kulturowych i formach medialnych, odchodząc od prostej opozycji między ustabilizowanym, przejrzystym i racjonalnym porządkiem, a błędem lub niezrozumieniem. **Innymi słowy, interesuje mnie nie to, w jaki sposób narracje skutecznie przekazują znaczenie, lecz to, w jaki sposób wytwarzają doświadczenie sensu nawet wtedy, gdy przejrzyste zrozumienie nie jest dostępne.**

W proponowanym ujęciu istotne jest doprecyzowanie jak odnosi się ono do paradygmatów narratologicznych głównego nurtu wypracowanych w ramach nauk kognitywnych i wskazanie ich ograniczeń: stanowiska pierwszej generacji, opartego na schematach i skryptach, oraz podejście drugiej generacji, akcentujących ucieleśnienie i doświadczenie. Klasyczna kognitywistyka, rozwijana m.in. w pracach Rogera Schanka i Roberta Ablesona czy Jean Mandler, dotarczyła niezwykle wpływowego modelu rozumienia narracji jako procesu dopasowywania danych do uprzednio istniejących struktur poznawczych. Skrypty i schematy umożliwiają wyjaśnienie takich zjawisk jak inferencja, uzupełnianie luk czy przewidywanie dalszego przebiegu zdarzeń, jednak ich podstawowe założenie pozostaje niewyartykułowane: świat oraz jego struktury są już w pewnym sensie uformowane, a umysł rozpoznaje je, dopasowuje i organizuje. Tym samym model ten rozpoczyna analizę na poziomie dopasowania i organizacji danych, nie zaś na poziomie konstytucji samych obiektów poznania. W niewielkim stopniu odpowiada więc na pytanie, w jaki sposób coś w ogóle zostaje wyodrębnione jako zdarzenie, postać czy związek przyczynowy, ani dlaczego pewne struktury zostają uznane za sensowne, podczas gdy inne nie.

Perspektywa ta była rozwijana w różnych formach przez czołowych narratologów kognitywnych, między innymi jako projekt do konstruowania logicznego i spójnego świata przez racjonalnego odbiorcę (D. Bordwell), czy model narracji jako skomplikowanej zagadki do rozwiązania (M. Kiss i inni), a także istotnie wpłynęła na czołowych narratologów zajmujących się literaturą oraz transmedialnością (D. Herman, M. Fludernik, M-L. Ryan, M. Turner). W filmoznawczym modelu Davida Bordwella rozumienie narracji polega na konstruowaniu możliwie spójnego modelu świata przedstawionego poprzez inferencje, hipotezy i ich weryfikację. Nawet jeśli proces ten jest heurystyczny, jego horyzontem pozostaje koherencja i realistyczna adekwatność reprezentacji. Dla Bordwella odbiorca działa racjonalnie i logicznie, jest nakierowany na odkrycie najpełniejszego i obiektywnego znaczenia narracji – temu celowi podporządkowane są wszystkie procesy poznawcze.

W moim ujęciu model Bordwella, opierający się wyłącznie na zimnym i sztywno racjonalnym rekonstruowaniu znaczenia, stanowi pewną niszę w ramach szerszego spektrum mechanizmów generowania znaczenia i jest zbyt restrykcyjny by stanowić uniwersalny model poznawczy w narratologii. Dzięki nowszym modelom ludzkiego poznania wiemy, że odbiorcy nie tyle rekonstruują spójny i pełny świat posługując się przejrzystymi i racjonalnymi procedurami, ile operują na nocno niekompletnych, często niejasnych i niespójnych fragmentach, które następnie są stabilizowane jako „wystarczająco sensowne” w oparciu o

różne parametry, co niekoniecznie oznacza dążenie do pełnego, logicznego i spójnego tworzenia znaczenia. Sens opowieści nie jest tu wynikiem udanej rekonstrukcji, lecz efektem zatrzymania procesu poznawczego w momencie, gdy odbiorca uznaje, że dalsze doprecyzowanie nie jest konieczne. Tym samym model przesuwają się od „comprehension” – pełnego, racjonalnego rozumienia do fragmentarycznej, operacyjnej stabilizacji, a koherencja staje się efektem ubocznym i ma charakter przygodny oraz iluzoryczny, niekoniecznie będąc celem, który jest w dodatku intersubiektywnie przejrzysty.

Podobnie moje podejście wyraźnie różni się od ujęć programu narracyjnej złożoności (narrative complexity) rozumianej jako formy rozwiązywania zagadek i wyzwań poznawczych, rozwijanych m.in. przez Miklósa Kissa, Todda Berlinera, Stevena Willemsena i wielu innych. W tych modelach narracje złożone angażują odbiorcę w proces przypominający rozwiązywanie problemów poznawczych i zagadek (*puzzle-solving, cognitive challenges*) odbiorca konstruuje hipotezy, rozwiązuje niejednoznaczności i dąży do ich redukcji posiłkując się wytężonym logicznym rozumowaniem oraz mechanizmami kompensacyjnymi (coping) w warunkach ograniczonego znaczenia. Nawet jeśli rozwiązanie nie jest pełne, struktura poznawcza pozostaje teleologiczna i zawsze zmierza ku racjonalnemu i spójnemu rozstrzygnięciu. W moim ujęciu ten teleologiczny charakter zostaje osłabiony lub wręcz odwrócony. **Niejednoznaczność i niespójność nie są problemami do rozwiązania, lecz warunkami funkcjonowania sensu.** Odbiorcy niekoniecznie logicznie i w pełni „rozwiązują” zagadki i wyzwania poznawcze jakie podsuwa im dana narracja. Podejście to, tak jak podejście Bordwella, stanowi tylko część szerszego spektrum konstruowania znaczeń i zawiera ono różnorodne stanowiska opierające się na procesie wyodrębniania i domykania, zawieszenie częściowego, satysfakcjonującego rozumienia, czy utrzymywanie równoległe różnych, częściowo sprzecznych konfiguracji znaczeń, które paradoksalnie pozostają stabilne właśnie dzięki temu, że nie zostają zredukowane do jednego rozwiązania. **Zamiast analogii zagadki do rozwiązania pojawia się system utrzymywania równoległych, współistniejących niepełnych i niespójnych modeli światopowieści.**

Różnica względem koncepcji naturalizacji rozwijanej przez Monikę Fludernik polega na przesunięciu punktu ciężkości z dopasowywania treści do znanych schematów na sam proces owych schematów generowania i stabilizowania, tj. większego rozluźnienia i rozproszenia opozycji między przetwarzaniem odgórnym (top-down) a oddolnym (bottom-up). W ujęciu Fludernik narracje, nawet te nietypowe, są rozumiane poprzez odniesienie do „naturalnych” modeli doświadczenia i konwencji, które umożliwiają ich oswojenie. Moje podejście nie neguje

istnienia takich procesów, ale pokazują, że nie wyczerpują one zjawiska konstruowania znaczenia. **Zamiast pytać, jak narracje są naturalizowane, proponuję analizę tego, do jakiego stopnia są naturalizowane w ogóle, jak powstają same ramy, które umożliwiają uznanie czegoś za sensowne lub „naturalne” oraz do jakiego stopnia owe ramy i schematy są pełne, spójne i logiczne.** Pełna naturalizacja staje się w tym ujęciu jednym z możliwych efektów domykania, a nie jego podstawowym mechanizmem. Co więcej, moje analizy pokazują, że wiele doświadczeń narracyjnych, zwłaszcza tych opartych na niekompletności, dziwności czy uwypuklaniu (foregrounding), nie prowadzi do pełnej naturalizacji, lecz do utrzymania napięcia między różnymi sposobami organizacji sensu.

Podjęcia drugiej generacji, związane z paradygmatem ucieleśnionego poznania i reprezentowane przez autorów takich jak Francisco Varela, Shaun Gallagher czy Alva Noe, przesuwają analizę z poziomu abstrakcyjnych reprezentacji na poziom doświadczenia, działania i relacji organizm-środowisko. W narratologii kierunek ten rozwijany jest m.in. przez Marca Caracciolo, Karin Kukkonen czy Steffena Hvena, którzy podkreślają rolę symulacji, immersji oraz cielesnego zaangażowania w odbiorze narracji. Ujęcia te stanowią istotną korektę wobec wcześniejszych modeli, ponieważ pokazują, że sens nie jest wyłącznie wynikiem zimnych operacji inferencyjnych, lecz jest przeżywany i współtworzony w dynamicznym procesie interakcji z tekstem posługując się preracjonalnymi, instynktownymi i ucieleśnionymi mechanizmami. Jednocześnie jednak także one zakładają milcząco, że odbiorcy konstruują światy narracyjne w zasadniczo uniwersalny sposób i że jest to proces ukierunkowany na spójność, kompletność i racjonalne procedury. Moje ujęcie idzie krok dalej, pytając nie tylko o to, jak odbiorcy „wchodzą” czy racjonalnie generują już w miarę pełny świat narracji, ale do jakiego stopnia ten świat w ogóle zostaje wyodrębniony jako coś, co można doświadczać. Właściwe przyswojenie wniosków płynących z badań nad przetwarzaniem predykcijnym oznacza, że podejście to powinno zostać zrewidowane w sposób analogiczny do rewizji podejścia pierwszej generacji, czyli nie jako uniwersalny model, a jako pewien zakres działań i procesów poznawczych na jego znacznie szerszym i bardziej chaotycznym spektrum.

Podsumowując, proponowane i rozwijane w cyklu publikacji ujęcie wnosi do badań nad narracją trzy powiązane ze sobą innowacje na poziomie samej metodologii, a każdy z artykułów wnosi osobny bardziej szczegółowy wkład teoretyczny i praktyczny na poziomie analizy poszczególnych zjawisk modelowania światopowieści (storyworld) w różnych środowiskach narracyjnych. **Po pierwsze**, przesuwa punkt ciężkości z analizy struktur poznawczych i doświadczenia na analizę procesów ich konstytuowania, pokazując, że zarówno schematy, jak

i doświadczenie ucieleśnione są wtórne wobec operacji *closure*. **Po drugie**, podważa założenie o uniwersalności tych procesów, wskazując, że różne podmioty mogą stabilizować odmienne struktury w zależności od dyspozycji poznawczych, emocjonalnych i kulturowych, co otwiera przestrzeń dla analizy poznawczej różnorodności. **Po trzecie**, redefiniuje pojęcie sensu narracyjnego: nie jako efekt logicznej koherencji czy poprawnego modelowania świata, lecz jako rezultat organizowania niekompletnych i potencjalnie niespójnych konfiguracji poprzez afekt i wzorcowanie.

W rezultacie proponowany model nie zastępuje dotychczasowych podejść, lecz osadza je w bardziej fundamentalnej ramie teoretycznej, która jednocześnie otwiera nowe kategorie kryteriów i stylów konstruowania i stabilizowania znaczeń i modeli światopowieści. Schematy i skrypty można rozumieć jako ustabilizowane formy *closure*, ucieleśnione doświadczenie jako jego fenomenologiczny wymiar, a procesy interpretacyjne jako jego dalsze przekształcenia. Narracja jawi się w tym ujęciu jako szczególnie uprzywilejowane pole obserwacji tych procesów, ponieważ dostarcza selektywnych, niekompletnych danych, które wymagają ciągłego wyodrębniania, stabilizowania i naturalizowania. Tym samym badanie narracji staje się badaniem mechanizmów, dzięki którym poznanie wytwarza poczucie sensu i spójności w warunkach ich strukturalnego braku.

Przyjrzenie się owej różnorodności procesów stabilizacji znaczenia ma w dzisiejszych czasach szczególną wagę, rzucając nowe światło na kryzys znaczenia, z jakim mierzy się nasza kultura przez nadprodukcję treści generowanej przez nowoczesne media i technologię, kryzys pojęcia prawdy, ale także na rosnące kulturowe zainteresowania niestandardowymi umysłami: neuroróżnorodnością, procesami umysłowymi i afektywnymi zwierząt, sztuczną inteligencją. Każde z wymienionych zjawisk niesie ze sobą potrzeby daleko idących rewizji nie tylko rozumienia prawdy, wierzeń, wartości, sensu, ale też kwestii normatywności procesów poznawczych i mechanizmów przetwarzania informacji przez różne umysły, które ostatecznie prowadzą do zagadnień związanych z empatią, etyką i systemami moralnymi.

Z tej perspektywy szereg zjawisk tradycyjnie traktowanych jako marginalne lub problematyczne zyskuje wyraźniejszy status teoretyczny. Myślenie magiczne, na przykład, jest zwykle uznawane za przedracjonalną lub błędną formę rozumowania, opartą na nieprawidłowych inferencjach na temat przyczynowości. Jednak w świetle zaangażowania narracyjnego jawi się ono mniej jako odstępstwo, a bardziej jako intensyfikacja procesów już

obecnych w zwykłym poznaniu: uprzywilejowania podobieństwa względem przyczynowości, projekcji wzorców pomiędzy domenami oraz organizacji znaczenia poprzez asocjacje afektywne. Błąd *post hoc, ergo propter hoc* polegający na utożsamieniu następstwa czasowego z relacją przyczynową stanowi w istocie jeden z fundamentów standardowego poznania narracyjnego. Podobnie dwuzakresowe amalgamaty pojęciowe (double-scope conceptual blending), często przywoływane w celu wyjaśnienia myślenia twórczego lub figuratywnego, można rozumieć nie jako wyjątkowy mechanizm, lecz jako rutynową strategię integrowania niekompatybilnych ram interpretacyjnych w funkcjonalne, choć niestabilne konfiguracje, którymi w gruncie rzeczy posługujemy się na co dzień. To tylko kilka przykładów z wielu, ale **co łączy te procesy, nie polega na ich odejściu od racjonalności, lecz na ich zdolności do generowania doświadczeniowej spójności bez konieczności osiągnięcia logicznego domknięcia.** Co ważne, są to procesy, które odgrywają istotną rolę w konstruowaniu znaczeń na co dzień w interakcjach ze światem – choć są to zasadniczo złudne, błędne lub pozornie racjonalne działania. Zaangażowanie w narracje oraz konstruowanie światów opowieści to środowiska, które szczególnie uwydatniają rolę owych preracjonalnych mechanizmów poznawczych.

Implikacje tego ujęcia wykraczają poza teorię narracji. Jeśli zaangażowanie, osąd i empatia są zakorzenione w afektywnie stabilizowanych strukturach, a nie w pełni artykułowanym rozumowaniu, to ocena moralna staje się bardziej przygodna, selektywna i potencjalnie zawodna, niż zwykle się zakłada. Empatia, często traktowana jako fundament etyki, okazuje się nie tyle przejrzystym pomostem do innych umysłów, ile mechanizmem heurystycznym, kształtowanym przez znajomość, ucieleśnienie i ramy narracyjne. Odbiorcy mogą doświadczać głębokiego poruszenia wobec bytów, których życie wewnętrzne pozostaje nieprzejrzyste, jednocześnie pozostając afektywnie zdystansowanymi wobec podmiotów, których doświadczenia są poznawczo dostępne, lecz niewystarczająco zgodne z utrwalonymi wzorcami rozpoznania.

Napięcia te rezonują z szerszym kontekstem kulturowym, w którym spotkania z „dziwnymi umysłami” stały się centralne. Współczesna kultura nasycona jest reprezentacjami niestandardowych form poznania: neuronormatywnych i neuroqueerowych podmiotowości, odmiennych stanów świadomości, zaburzeń poznawczych, reprezentacji chorób psychicznych, fragmentarycznych tożsamości, a także zwierzęcych, sztucznych i postludzkich form inteligencji. Dyskurs naukowy i społeczny coraz częściej uznaje różnorodność poznawczą ludzi opierającą się na różnicach neurotypów zamiast opozycji norma-zaburzenie, akcentując

zmiennosc percepcji, uwagi i nadawania sensu, zamiast traktowac ja jako odchylenie od jednego normatywnego modelu. Jednoczesnie jednak ramy wykorzystywane w etyce, teorii mediow i dyskursie potocznym nadal czesto zakladaja przejrzystosc, zgodnosc i wzajemna zrozumialosc, a takze uniwersalnosc i normatywnosc procesow poznania, ktore coraz trudniej utrzymac.

- **Omowienie merytoryczne poszczegolnych artykulow cyklu**

Kazda z publikacji tworzacych cykl wnosi weń istotny wkład zarówno teoretyczny, jak i na poziomie analizy konkretnych zjawisk narracyjnych, można wśród nich jednak wydzielić publikacje, które większy nacisk kładą na rozwój ram teoretycznych, traktując bardziej ilustracyjnie i wybiórczo konkretny materiał narracyjny poddany analizie, oraz na te, które skupiają się na dokładnej analizie konkretnego tytułu lub mechanizmu narracyjnego, stawiając bardziej szczegółowe lub uzupełniające mikro-tezy na poziomie teorii. Pierwsze cztery z artykułów tworzących cykl zostają tutaj omówione jako stopniowo formułujące rdzeń teoretyczny cyklu, wskazując przy tym na ogólny zarys zjawisk narracyjnych, do których się odnoszą pozostałe artykuły, które uzupełniają projekt teoretyczny o pomniejsze i lokalne tezy, skupiając się bardziej na analizie konkretnych zjawisk narracyjnych.

Choć każda z tych czterech publikacji stanowi samodzielny, zamknięty argument, razem tworzą układ hierarchiczny: każda kolejna pogłębia, rozszerza lub operacjonalizuje tezy sformułowane wcześniej. Ich wspólnym mianownikiem jest krytyka założenia o racjonalnej, stabilnej i uniwersalistycznej naturze narracyjnego rozumienia oraz propozycja ujęcia alternatywnego opartego na afektywnej konfiguracji znaczeń, przetwarzaniu predykcyjnym wobec strukturalnej niekompletności i potrzebie poznawczej różnorodności.

Artykuł z 2020 roku w *Journal of Literary Theory* ustanawia epistemologiczne podstawy całego cyklu, kwestionując dominujący model relacji między interpretacją powierzchniową a głęboką i proponując hierarchię trybów lekturowych i modeli konstruowania światopowieści opartych na ciągłości procesów afektywno-poznawczych. Rozdział z tomu zbiorowego z 2020 roku poświęcony podwójno-zakresowym amalgamatom struktury asocjacyjnej i przyczynowej uwypukla istotny mechanizm poznawczy dla późniejszych tez o pozorności i różnorodności narracyjności koherencji. Rozdział z 2022 roku w *The Routledge Companion to Literature and Emotion* systematyzuje teorie emocji czytelnicznych w prozie fikcjonalnej. Artykuł z 2025 roku w *Er(r)go* stanowi syntezę całego programu i logiczną konkluzję rozwijanego we wcześniejszych publikacjach argumentu: szczegółowo formułuje tezę o konstytutywnej

niekompletności i niespójności światów fikcyjnych jako odzwierciedleniu samej natury ludzkiego poznania.

Rozdział I: Afektywne podstawy modelowania narracyjnego

A) Aesthetic Appreciation and the Dependence Between Deep and Surface Interpretation

Journal of Literary Theory, 14(1), 2020, s. 95-120. De Gruyter. DOI: 10.1515/jlt-2020-0006.

Artykuł ten pełni w cyklu funkcje fundamentu epistemologicznego: ustanawia model relacji między trybami lekturczymi narracji literackich, który będzie następnie rozwijany i testowany we wszystkich późniejszych pracach. **Punktem wyjścia jest debata między analityczną filozofią sztuki a kontynentalną teorią literatury dotycząca statusu i celu interpretacji prozy literackiej w kontekście zaangażowania poznawczego i afektywnego.** Artykuł przyjmuje ugruntowaną terminologię Arthura Danto: interpretacja powierzchniowa jako zorientowana na estetyczną ocenę dzieła literackiego w jego kontekście historyczno-artystycznym, a interpretacja głęboka jako eksploracja gęstszych, ukrytych warstw znaczenia, kojarzona bardziej z kontynentalną tradycją teoretyczną.

Zarówno w tradycji analitycznej jak i kontynentalnej, oba te tryby są wobec siebie rozłączne i niekompatybilne, ale w artykule dowodzę, że jest to stanowisko zbyt radykalne. Centralna teza artykułu głosi, że, wbrew często przyjmowanym założeniom, relacja między interpretacją głęboką a powierzchniową nie jest relacją wykluczenia, konkurencji ani zupełnej niezależności, lecz relacją zależności i hierarchicznej emergencji. Interpretacja głęboka, choć autonomiczna w swoich metodach, jest produktywnie zakorzeniona w uprzedniej interpretacji powierzchniowej: nie może ona operować jako intersubiektywny artefakt symboliczny bez rozpoznania podstawowych intencji kategorialnych dzieła, jego kontekstu artystyczno-historycznego i określenia podstaw przedstawionych treści. Artykuł wykazuje to na przykładzie analiz literackich Rolanda Barthesa, paradoksalnie jednego z patronów interpretacji głębokiej, którego własna praktyka interpretacyjna okazuje się niemożliwa bez implicytnego uznania powierzchniowego wymiaru interpretowanego dzieła.

Równie ważna jest druga teza artykułu, dotycząca natury oceny estetycznej. W ramach teorii konstruowania znaczenia i zaangażowania czytelniczego w narrację rozwijanego w

tradycji analitycznej filozofii literatury, dominujące tam czysto poznawcze stanowiska, wykluczające istotną rolę afektów w procesach konstruowania znaczeń i modeli światów fikcyjnych są poddane gruntownej krytyce: teoria znaczenia oraz interpretacji Noela Carrolla i Petera Lamarque'a, którzy sprowadzają ją odpowiednio do bezosobowej, poznawczo zimnej oceny i perceptualnego rozpoznania własności estetycznych bez konieczności ich odczuwania. Argumentuję tutaj, korzystając m.in. z prac Jerolda Levinsona, Jenefer Robinson i empirycznych badań Patricka Hogana nad wzorcami w percepcji fikcji literackiej, że ocena estetyczna nieodłącznie wiąże się z leżącą u jej podstaw reakcją afektywną. **Procesy oceny estetycznej, w tym konstruowanie światopowieści, wydawanie sądów na temat postaci i fabuły, rozpoznawanie nieregularnych struktur semiotycznych, czy oczekiwanie na narracyjne zaskoczenie to procesy aktywujące endogenne systemy nagrody w mózgu, których fundamentem jest komponent afektywny samego doświadczenia, nie dają się one więc opisać w kategoriach wyłącznie poznawczych.** Tym samym artykuł ustanawia ciągłość między czysto hedonicznym trybem lekturowym, refleksyjnym trybem estetycznym i bardziej nielinearnym trybem konstruowania znaczeń oraz budowy modeli światów fikcyjnych, kojarzonym z teoriami literatury. Każdy wyższy tryb wylania się z niższego, nie zastępując go, lecz operując na nim jako na fundamencie, u którego podstaw leży ostatecznie wzorcowanie oparte o preracjonalne reakcje afektywne.

Znaczenie tej hierarchii dla całego cyklu badawczego jest trudne do przecenienia. Wykazanie, że nawet najwyższy i najbardziej poznawczo złożony tryb modelowania struktur narracyjnych jest zakorzeniony w afektywnych, preracjonalnych mechanizmach konstytuowania sieci znaczeniowych, otwiera drogę do pytania, które stanie się centralnym w kolejnych artykułach: czy domknięcie interpretacyjne, które odczuwamy jako narracyjną spójność, jest rzeczywiście efektem pełnej racjonalnej integracji czy raczej tylko pozornej afektywnej stabilizacji? Artykuł z *Journal of Literary Theory* zapowiada twierdzącą odpowiedź: już na poziomie aprecjacji estetycznej sens jest produktem nieciągłego wzorcowania i afektu, nie zaś logicznej kompletności i racjonalnego operowania spójnością.

Wkład innowacyjny artykułu jest wielowymiarowy. Po pierwsze, jest to pierwsza w literaturze przedmiotu systematyczna konfrontacja całej tradycji interpretacji i czysto poznawczego konstruowania znaczeń w fikcji literackiej rozwijająca się od prac Arthura Danto, przez Noela Carrolla, do Petera Lamarque'a i współczesnych badaczy z teoria afektywnego zakorzenienia nie tylko hedonicznego trybu lektury, ale i bardziej refleksyjnych modeli

estetycznych. Po drugie, zaproponowany model trójpoziomowej hierarchii trybów lekturowych stanowi oryginalny wkład do filozofii literatury, wykraczający poza istniejące typologie. Po trzecie, integracja wyników empirycznych badań nad estetycznym doświadczeniem z debatą filozoficzną jest zabiegiem metodologicznie nowatorskim w tej dziedzinie prowadzącym do wniosków nie tylko bardziej zbieżnych ze współczesnymi interdyscyplinarnymi badaniami nad poznaniem, ale i głębsze zrozumienie trybów lektury związanych z fikcją literacką.

b) Rozdział 2: Emocjonalna architektura opowieści

Prose Fiction

The Routledge Companion to Literature and Emotion, red. P.C. Hogan, B.J. Irish, L.P. Hogan. Routledge, 2022, s. 395-405.

Rozdział opublikowany w tomie zbiorowym prestiżowej serii *Routledge Companions* pełni w cyklu rolę przeglądu paradygmatycznego i systematyzującego, przy jednoczesnym rozwijaniu i precyzowaniu tez o konstytutywnej i stabilizującej roli afektów dla konstrukcji narracyjnego znaczenia. Publikacja szeroko i dokładnie omawia mechanizmy wywoływania emocji czytelnich przez fikcję literacką, ze szczególnym naciskiem na trzy wymiary narracyjnego doświadczenia: struktura światów przedstawionych wraz z ich zawartością, dyskurs narracyjny, a także fabuła.

Pojęciem szeroko wykorzystywanym w publikacji, idąc w ślad za licznymi badaczami w tradycji narratologii kognitywnej jest symulacja, rozumiana jako modelowanie i przewidywanie niedostępnych bezpośrednio danych. Wykazuję, że symulacja działa nie tylko na poziomie treści fikcjonalnej, lecz także, i to jest element szczególnie oryginalny, na poziomie dyskursu narracyjnego: czytelnicy symulują narratora jako podmiot poznawczo-afektywny, przypisując mu cechy ludzkiego umysłu nawet wówczas, gdy nie jest on spersonifikowany. Tym samym dyskurs narracyjny przestaje być, w swym minimalnie funkcjonalnym wymiarze, wyłącznie mechanizmem przekazywania informacji o świecie fikcyjnym czytelnikowi, lecz nabiera pełniejszego wymiaru poznawczo-afektywnego. Rozdział systematycznie omawia badania nad emocjami fikcjonalnymi i artefaktualnymi za Edwardem Tanem; teorie symulacji społecznych i empatii Keitha Oatleya czy Raymonda Mara; teorie poznawczej oceny emocji narracyjnych Patricka Hogana; a także badania nad zaufaniem i wiarygodnością narracyjną (Vera Tobin, Hogan) oraz paradoksem suspensu (Carroll, Hogan, Lehne i Koelsch).

W kontekście całego cyklu rozdział ma istotne znaczenie, ponieważ dostarcza systematycznego opisu konstytutywnych preracjonalnych mechanizmów afektywnych, leżących u podstaw konstruowania znaczenia i modelowania światów fikcyjnych przez odbiorców, na których opierają się zarówno późniejsze publikacje o charakterze nieco bardziej teoretycznym oraz równolegle przygotowywane publikacje o charakterze nieco bardziej analitycznym.

Udział w tym tomie stanowi wymowne potwierdzenie pozycji autora w anglojęzycznym środowisku badaczy emocji narracyjnych. *Routledge Companions* pełnią funkcje encyklopedii dziedziny: zaproszenie do udziału oznacza rozpoznanie przez redaktorów, Patricka Hogana i współpracowników, jako autora, którego stanowisko jest na tyle ugruntowane, by reprezentować subdyscyplinę.

c) Rozdział 3: Podwójna logika opowieści: Między przyczynowością a grą skojarzeń

*Double-Scope Blending of Associative and Causal Event Structures in Narratives
Focus on Events and Narratives in Language, Psychology, Social and Medical
Practice*, red. J. Badio. Wydawnictwo UŁ, 2020, s. 103-114.

Rozdział ten analizuje konkretny mechanizm poznawczy, funkcjonujący na obrzeżach poetyki oraz narratologii kognitywnej (konstruowania podwójnozakresowych amalgamatów pojęciowych), który łączy wszystkie pozostałe artykuły cyklu i stanowi ich wspólne zaplecze teoriopoznawcze. Stawiam w nim tezę, która pojawiała się w uproszczonej formie w badaniach nad narracją w duchu formalistycznym i strukturalistycznym, ale nie została dotąd pełniej sformułowana: **właściwe konstruowanie znaczeń w doświadczeniu narracji wymaga nie tylko odpowiedniego śledzenia i rekonstruowania przyczynowo-skutkowego, temporalnego łańcucha zdarzeń, lecz jednoczesnego konstruowania drugiej, asocjacyjnej struktury opartej na podobieństwie, analogii i bliskości tematyczno-emocjonalnej. Poczucie kompletności oraz spójności materiału narracyjnego jest produktem podwójno-zakresowej amalgamacji tych dwóch, zasadniczo rozłącznych struktur i logik.**

Pojęcie podwójno-zakresowych amalgamatów pochodzi z teorii integracji pojęciowej Gillesa Fauconniera i Marka Turnera, gdzie opisuje oni łączenie domen radykalnie sprzecznych na poziomie ram konceptualnych, takich jak przyczynowość i podobieństwo, w nową,

emergentna strukturę pojęciową. Turner stosował te teorie do analizy struktury pojedynczych, złożonych metafor oraz alegorycznych narracji mitologicznych, jednak nie rozwijał jej ogólniejszych konsekwencji dla poetyki narracyjnej. Publikacja wypełnia tę lukę, pokazując, że podwójno-zakresowe amalgamaty struktur przyczynowych i asocjacyjnych to nie tylko opcjonalna, czy też marginalna stylistyczna możliwość w złożonych narracjach artystycznych, lecz konstytutywny warunek estetycznej i afektywno-poznawczej satysfakcji z doświadczenia narracji.

Argument opiera się na kilku zbiegających się liniach rozumowania: analizie strukturalistycznej tradycji rozróżnienia metafory i metonimii (Jakobson, Lodge, Fludernik, Popova), kluczowym fragmencie z Arystotelesowej *Poetyki* (historia posagu Mitisa w Argos jako przykład powiązania nie-przyczynowego), pracach Davida Vellemana o emocjonalnej kadencji jako głębszym warunku narracyjności, a także teorii asocjacyjnej pamięci semantycznej Hogana jako podstawy estetycznego doświadczenia narracji.

Znaczenie tego rozdziału dla cyklu jest fundamentalne: dostarcza mechanizmu, który wyjaśnia, dlaczego niespójne i niekompletne światy narracyjne mogą być i są odczuwane jako spójne i kompletne. Amalgamat asocjacyjno-kausalny generuje poczucie koherencji nawet wówczas, gdy logiczna koherencja jest nieobecna, a jest to teza, którą następnie rozwijam w kolejnym artykule cyklu w oparciu o paradygmat przetwarzania predykcyjnego.

Oryginalność wkładu polega na tym, że żadna wcześniejsza praca w narratologii ani w teorii amalgamatów pojęciowych nie opisała strukturalnej roli podwójno-zakresowego amalgamatu asocjacyjno-kausalnego w estetycznym doświadczeniu narracji. Jako pierwszy systematycznie łączę obydwie tradycje, wskazując na mechanizm, który jest jednocześnie poznawczo powszechny i estetycznie konstytutywny.

d) Rozdział 4: Niekompletność i niespójność jako konieczne cechy światopowieści

Marvellous Cognition: Why Fictional Worlds Are Incoherent (And Why It's Good)

Er(r)go: Teoria-Literatura-Kultura, nr 50 (1/2025). Wydawnictwo UŚ. DOI:

10.31261/errgo.17109.

Artykuł stanowi programową syntezę całego cyklu i zarazem najpełniejszą artikulację jego tezy, wychodząc od uznanego w narratologii kognitywnej założenia, zgodnie z którym odbiór narracji polega na konstruowaniu modeli świata przedstawionego na podstawie

fragmentarycznych danych dostarczanych przez tekst. W tym ujęciu odbiorcy uzupełniają luki, wykorzystując wiedzę ogólną oraz schematy poznawcze. Analiza rozwijana w artykule idzie jednak wyraźnie dalej, wskazując, że niekompletność oraz niespójność nie są jedynie cechami narracji, lecz właściwościami samego poznania. Modele mentalne, zarówno w kontekście fikcji, jak i w codziennym doświadczeniu, mają charakter szkicowy: pomijają ogromne ilości szczegółów, są organizowane według kryteriów pragmatycznej relewancji, a nie zgodności z rzeczywistością, oraz podlegają aktualizacji jedynie wówczas, gdy nagromadzone błędy predykcyjne istotnie uniemożliwiają dalsze działanie.

W dalszej części artykułu ujęcie to zostaje powiązane z koncepcją przetwarzania predykcyjnego, rozwijaną w narratologii kognitywnej m.in. przez Karin Kukkonen. Poznanie zostaje opisane jako proces generowania modeli mających na celu minimalizację błędu predykcyjnego, przy czym dokładność nie jest jego podstawowym kryterium – ważniejsza okazuje się tymczasowa funkcjonalność i zdolność do wspierania bieżącego działania. Modele poznawcze nie muszą więc być globalnie spójne ani w pełni adekwatne, lecz jedynie „wystarczająco dobre” w odniesieniu do lokalnych zadań. Istotnym uzupełnieniem tej tezy jest argument, że poznanie nie jest jedynie niekompletne, lecz również wewnętrznie niespójne. Modele mentalne zawierają bowiem często założenia wzajemnie niekompatybilne, które pozostają niewidoczne, ponieważ funkcjonują w izolowanych fragmentach aktywowanych w zależności od bieżących potrzeb zadaniowych. **Spójność okazuje się w tym ujęciu nie stanem faktycznym, lecz odczuwanym efektem działania – performatywnym rezultatem selektywnego uruchamiania tych elementów modelu, które są w danym momencie użyteczne. Poznanie działa więc poprzez tolerowanie wewnętrznych sprzeczności, o ile nie zakłócają one bieżącej funkcjonalności.**

Ważną ilustracją tych tez, ale i ruchem teoretycznym jest tutaj jednak reinterpretacja powszechnego dyskursu na temat funkcji fantastyki: gatunki fantastyczne nie tyle zakłócają standardowe działanie mechanizmów poznawczych, co właśnie ujawniają ich strukturę. Elementy nadprzyrodzone nie są obce procesom poznawczym, lecz stanowią ich wyostrome odbicie. Pozorna łatwość rozumienia fikcyjnych światów fantastycznych, którą odzwierciedla ogromna popularność tych gatunków fikcji, niekoniecznie wynika więc z zawieszenia niewiary lub znajomości konwencjonalnych kodów kulturowych, jak się często przyjmuje, lecz po prostu unaocznia to, co w ludzkim poznaniu i tak następuje na co dzień – operujemy na częściowych, potencjalnie sprzecznych modelach wybranych aspektów rzeczywistości, które pozornie są spójne, ale tylko dlatego, że rzadko je zgłębiany poza powierzchowną użytecznością. Fizyczne,

chemiczne, czy biologiczne paradoksy jakie musiałyby generować smoki i systemy magiczne nie stanowią problemu poznawczego, który rozwiązujemy zawieszając niewiarę lub naturalizując je konwencjami kulturowymi, bo modelujemy je dokładnie tak samo jak zwyczajne codzienne percepcje, tj. powierzchownie i lokalnie. Ujawniają tym samym kruchość i niepełność modeli, które stosowane są również w odniesieniu do rzeczywistości empirycznej. Smok okazuje się fantastyczny jako postulowany byt nie tylko dlatego, że jego istnienie nie jest potwierdzone bieżącą wiedzą naukową, lecz dlatego, że łączy elementy pochodzące z różnych domen poznawczych w sposób, który generuje trudne do wyobrażenia napięcia – jako czytelnicy bez trudu modelujemy smoka, który potrafi latać i zjeść ogniem, ale pogodzenie jego mechaniki ruchu, z fizyką i chemią zżania ogniem oraz z konwencjonalną fizjologią jego organizmu jest raczej niemożliwe. Jednocześnie jednak ta niespójność pozostaje często niewidoczna na poziomie powierzchniowym, gdzie obiekt jawi się jako intuicyjnie rozpoznawalny i sensowny. W tym sensie fantastyczne byty ujawniają mechanizm, który działa również w odniesieniu do rzeczywistości: poczucie koherencji nie gwarantuje jej rzeczywistego istnienia ani nawet jej logicznej możliwości. Niespójność światów magicznych okazuje się zatem analogiczna do niespójności modeli, za pomocą których poznawana jest rzeczywistość empiryczna: wiele ze zjawisk i procesów istniejących w otaczającym nas świecie rozumiemy szczerkowo i pozornie, a próby ich pełnego i spójnego wyartykułowania będą ujawniać sprzeczności i błędy predykcyjne pomiędzy różnymi domenami wiedzy, których na co dzień nie doświadczamy posiłkując się jedynie lokalnie przydatnymi szkicami.

W kontekście rozumienia świata przedstawionego artykuł wprowadza także analizę takich parametrów jak zakres (scope), ziarnistość (granularity) oraz gęstość (density), zaczerpniętych z prac Leonarda Talmy'ego. Parametry te okazują się kluczowe dla określenia stopnia, w jakim odbiorca fikcji musi uzupełniać brakujące informacje na temat danej światoopowieści. Niska ziarnistość prowadzi do zwiększonej zależności od schematów i inferencji, podczas gdy wysoka ziarnistość sprzyja powstawaniu iluzji realizmu, choć nie eliminuje strukturalnej niekompletności. W tym sensie manipulacja poziomem szczegółowości nie prowadzi do pełnej reprezentacyjnej adekwatności, lecz reguluje jedynie zakres i charakter pracy poznawczej odbiorcy. Analiza ta stanowi ważne ogniwo łączące omawiany artykuł z późniejszymi badaniami nad ucieleśnieniem i wzorcowym zaangażowaniem, w których ziarnistość doświadczenia odgrywa kluczową rolę.

Rozważania dotyczące uzupełniania luk zostają rozwinięte poprzez odniesienie do zasady minimalnego odejścia Marie-Laure Ryan oraz zasady rzeczywistości Kendalla Waltona. Odbiorcy zakładają, że świat fikcyjny jest w maksymalnym możliwym stopniu podobny do rzeczywistego, o ile tekst nie wskazuje inaczej, co pozwala im wnioskować o istnieniu elementów niewspomnianych bezpośrednio w narracji. Przykłady takie jak domniemanie, że Sherlock Holmes posiada wątrobę, czy że Lady Makbet ma wiedzę o istnieniu Afryki, ilustrują, że proces rozumienia opiera się na projekcji domyślnych właściwości świata. Jednocześnie odbiorcy ignorują pewne elementy tekstu jako czysto konwencjonalne, takie jak na przykład wersyfikacja dialogów.

W kolejnej części artykuł rozwija tezę o strukturalnej niespójności światów fikcyjnych, szczególnie widocznej w narracjach fantastycznych. Nawet najbardziej rozbudowane i systematycznie wyjaśniane systemy magiczne nie eliminują sprzeczności, lecz jedynie przesuwają je na głębszy poziom ziarnistości. Zwiększanie szczegółowości nie prowadzi do pełnej koherencji, lecz ujawnia kolejne napięcia i paradoksy. Teza ta zostaje uogólniona na inne formy narracyjne: w fantastyce „twardej” pojawiają się głębsze paradoksy ontologiczne, w science fiction – przesunięte formy niemożliwości, w grach wideo – dysonanse między mechaniką a narracją, a w otwartych światach – ekonomiczne i społeczne absurdy. Kluczowy wniosek polega na tym, że globalna niespójność światów fikcyjnych odzwierciedla globalną niespójność poznania rzeczywistości, a przy tym żadne z nich nie utrudniają lokalnego modelowania ani satysfakcji osiąganey z doświadczenia danej narracji.

W kontekście całego projektu badawczego artykuł ten pełni funkcję fundamentu epistemologicznego. Dostarcza kluczowych tez: niekompletności modeli mentalnych, ich wewnętrznej niespójności, pragmatycznego charakteru poznania predykcyjnego, iluzoryczności koherencji oraz roli fantastyki jako narzędzia ujawniającego strukturę poznania. Artykuł ten stanowi zatem nie tylko analizę wybranego zjawiska, pełniejszą artykulację tez rozwijanych w toku cyklu publikacji, gdzie narracja staje się uprzywilejowanym polem badania fundamentalnych właściwości poznania.

e) Rozdział 5: Kiedy narracje przestają działać. Sprzeczne reżimy spójności w literaturze, filmie i grach wideo

On Botched Cinematic Transformations of Video Games

Callahan, D., Barker, A. (eds) Body and Text: Cultural Transformations in New Media Environments. Second Language Learning and Teaching(). Springer, Cham. 2019.

Artykuł poświęcony komercyjnie i artystycznie nieudanym adaptacjom narracji interaktywnych do konwencji opowieści filmowych, choć na poziomie powierzchniowym wpisuje się w obszar badań nad transmedialnością i estetyką adaptacji, w istocie rozwija jeden z kluczowych wątków całego projektu badawczego: problem relacji między strukturą medium, schematami poznawczymi typowymi dla danego medium i wynikających zeń konsekwencjami poznawczo-afektywnymi. Analiza odwołuje się do klasycznych ujęć medioznawczych i narratologicznych (m.in. koncepcji konwergencji mediów, remediacji czy transmedialności), jednak jej zasadniczy wkład polega na przesunięciu uwagi z konwencjonalnych pytań o wierność adaptacji jako kryterium sukcesu na pytanie o kompatybilność trybów organizacji doświadczenia narracyjnego w różnych mediach. Niepowodzenia adaptacyjne nie są tu traktowane jako rezultat błędów produkcyjnych czy uproszczeń fabularnych, lecz jako konsekwencja strukturalnego niedopasowania między mediami, które operują odmiennymi reżimami narracyjności, spójności i zarządzania odbiorczego. Gry wideo oferują rozległe, eksplorowalne światy, rozproszoną uwagę, powtarzalność oraz fragmentaryczne, nielinearne formy narracji, podczas gdy film opiera się na zwartej strukturze fabularnej, ścisłej kontroli tempa narracji oraz wyśrubowanych oczekiwaniach dotyczących psychologicznej głębi postaci i globalnej spójności świata. Różnice te prowadzą do systematycznych napięć, które ujawniają się jako „porażki” adaptacyjne, lecz w rzeczywistości wskazują na głębsze różnice w organizacji znaczeń narracyjnych i modeli światopowieści.

Kluczowym wkładem artykułu jest wprowadzenie pojęcia odmiennych, specyficznych dla mediów reżimów narracyjnej koherencji. To, co w jednym medium uchodzi za spójne, wartościowe i sensowne, w innym może być postrzegane jako wada. Elementy takie jak epizodyczność, powtarzalność, luźna struktura fabularna czy obecność licznych wątków pobocznych są w grach wideo integralną częścią doświadczenia, podczas gdy w kinie popularnym bywają odbierane jako oznaki niespójności lub narracyjnej nieudolności. Koherencja okazuje się zatem nie właściwością narracji, lecz efektem interakcji między strukturą medium a oczekiwaniem odbiorczymi. W tym sensie artykuł dostarcza ważnego lokalnego wsparcia dla tezy rozwijanej w *Marvellous Cognition* i wcześniej wymienionych artykułach, zgodnie z którą spójność nie jest stanem obiektywnym, lecz rezultatem przygodnych procesów selekcji i afektywnego domykania, tyle że tutaj procesy te zostają

powiązane nie tylko z mechanizmami poznawczymi, lecz także z materialnymi i formalnymi afordancjami medium.

Perspektywa ta pozwala również spojrzeć z nowej strony na problem spójności w narracjach literackich. Literatura od dawna akceptuje bowiem rozwiązania, które w innych mediach mogłyby zostać uznane za oznaki narracyjnej niespójności lub formalnej nieudolności: fragmentaryczność modernistycznej prozy, dygresyjność powieści postmodernistycznej, niepełność świata przedstawionego czy rozluźnienie związków przyczynowo-skutkowych. Odbiorcy nie postrzegają jednak tych cech jako błędów, ponieważ funkcjonują one w obrębie odmiennych konwencji i oczekiwań interpretacyjnych. Artykuł sugeruje zatem, że koherencja nie jest uniwersalną właściwością narracji, lecz kategorią zależną między innymi od medium, gatunku i kulturowo utrwalonych sposobów odbioru. Problem ten okazuje się szczególnie istotny w kontekście adaptacji, które przenosząc narracje między mediami, zmuszają odbiorców do konfrontacji odmiennych reżimów spójności i ujawniają ukryte założenia dotyczące tego, jak narracje powinny organizować znaczenie. Adaptacje stają się w tym ujęciu swoistymi „eksperymentami poznawczymi”, które ujawniają względność narracyjnej koherencji. To, co w jednym medium stabilizowane jest jako sensowne i spójne, po przeniesieniu do innego może utracić swoją funkcjonalność, odsłaniając przygodny charakter wzorców organizujących doświadczenie narracyjne.

Analiza nieudanых adaptacji pozwala również precyzyjnie uchwycić mechanizmy destabilizacji znaczenia, w odniesieniu do relacji między ziarnistością i gęstością świata przedstawionego a zaangażowaniem poznawczym. W szczególności artykuł pokazuje, że porażki adaptacyjne wynikają często z zaburzenia równowagi między nadmiarem a niedoborem informacji: nadmierne zagęszczenie wątków i elementów świata przedstawionego prowadzi do przeciążenia poznawczego i utraty spójności, podczas gdy ich nadmierne uproszczenie skutkuje wrażeniem pustki i braku znaczenia. Zjawiska te można interpretować jako przypadki nieudanego domykania wzorców: w pierwszym przypadku dochodzi do ich nadprodukcji i rywalizacji, w drugim, do ich niewystarczającej artykulacji. Tym samym artykuł operacjonalizuje, na poziomie analizy medialnej, mechanizmy, które w *Marvellous Cognition* opisywane są jako fundamentalne właściwości poznania: zależność sensu od „wystarczająco dobrego” dopasowania oraz jego podatność na destabilizację w warunkach nadmiaru lub niedoboru danych.

Szczególnie istotnym elementem artykułu jest także analiza interaktywności jako odrębnego trybu organizacji doświadczenia. Gry wideo angażują odbiorcę w proces eksploracji,

powtarzania i stopniowego odkrywania świata przedstawionego, co prowadzi do rozproszonej, nielinearnej organizacji znaczenia i wartości. Narracja nie jest tu zamkniętą strukturą czasową, lecz siecią potencjalnych ścieżek, które są aktualizowane w zależności od działań gracza. Taki tryb zaangażowania można interpretować jako formę poznania opartego na wzorcowaniu i rozpoznawaniu konfiguracji, a nie na linearnym śledzeniu przyczynowo-skutkowych sekwencji.

Artykuł zawiera również, choć nie w pełni jeszcze rozwiniętą, analizę problemów empatycznych wynikających z niedopasowania między mediami. Adaptacje filmowe często redukują złożoność doświadczenia gry do uproszczonych reprezentacji postaci, co prowadzi do spadku zaangażowania emocjonalnego. Zjawisko to można interpretować jako wczesną formę problemu empatii rozwijanego w późniejszych pracach: brak dostępu do odpowiednich wzorców organizujących doświadczenie postaci skutkuje niemożnością określenia ich stanów mentalnych jako sensownych i wiarygodnych. Empatia okazuje się więc zależna nie tylko od reprezentacji psychologicznej, lecz od całego systemu organizacji doświadczenia, w którym ta reprezentacja funkcjonuje.

W kontekście całego cyklu publikacji artykuł ten pełni funkcję istotnego ogniwa rozszerzającego analizę z poziomu poznawczego i narracyjnego na poziom medialny. Podczas gdy inne prace koncentrują się na właściwościach modeli mentalnych, struktur narracyjnych czy procesów afektywnych, tutaj uwaga zostaje skierowana na materialne formy organizacji doświadczenia, które kształtują te procesy z zewnątrz. W rezultacie projekt badawczy zyskuje dodatkowy wymiar: obejmuje nie tylko mechanizmy poznawcze i narracyjne, lecz także ich zakotwiczenie w konkretnych technologiach i praktykach medialnych. Artykuł ten pokazuje, że sens nie jest wyłącznie produktem umysłu ani tekstu, lecz powstaje w interakcji między strukturami poznawczymi, formami narracyjnymi i właściwościami medium, co czyni go kluczowym elementem spójnego, wielopoziomowego modelu rozwijanego w całym cyklu.

f) Rozdział 6: **Spójność afektywna i asocjacyjna wbrew logice fabuły: alegoria, literatura dziecięca a kino popularne**

A Cognitive-Affective Approach to Foregrounding Categorical-Thematic Patterns in Popular Cinema

Projections (New York), 2021, vol. 15, nr 3, s.1-23. DOI:10.3167/proj.2021.150301

Artykuł opublikowany w *Projections* pełni w ramach cyklu publikacji funkcję kluczowego ogniwa pośredniego między ogólnymi założeniami teoretycznymi a szczegółowymi analizami przypadków, ponieważ po raz pierwszy w sposób systematyczny przekłada rozwijany model poznawczy na precyzyjną analizę struktury fabularnej i jej efektów afektywnych. **Jego zasadnicza teza głosi, że popularne formy fabularne, co szczególnie widać w literaturze popularnej oraz produkcjach filmowych głównego nurtu, eksponują struktury asocjacyjno-tematyczne (mawiane w rozdziale trzecim powyżej), które zakłócają typowe zaangażowanie poznawcze powiązane z fabułą opowieści i generują specyficzne reakcje poznawczo-afektywne.** W literaturze popularnej oraz w klasycznym kinie fabularnym odbiorca posługuje się przede wszystkim na logicznym, przyczynowo-skutkowym przetwarzaniu informacji (schematic processing), powiązanych z działaniem postaci i ich celowością. Artykuł pokazuje jednak, że obok tego trybu istnieje drugi sposób organizacji doświadczenia, przetwarzanie kategorialne (categorical processing) oparty na podobieństwie, kontraście, metaforze i powiązaniach tematycznych. Gdy struktury tego typu zostają wysunięte na pierwszy plan (*foregrounding*), odbiorca zmuszony jest do uruchomienia nieciągłych form rozpoznawania wzorców (non-habitual pattern recognition), co prowadzi do powstania charakterystycznych efektów estetycznych, w szczególności emocji, takich jak zdumienie i podziw (wonder) w miejscu przejrzystej, pełnej i logicznej konstrukcji znaczenia.

Centralnym elementem artykułu jest rozwinięcie rozróżnienia, wywodzącego się z prac Jean Mandler, między dwoma trybami organizacji informacji: schematycznym i kategorialnym. Przetwarzanie schematyczne opiera się na ciągłości czasoprzestrzennej, przyczynowości oraz intencjonalnym działaniu i stanowi podstawę zarówno rozumienia zdarzeń w świecie rzeczywistym, jak i klasycznej narracji filmowej. Z kolei przetwarzanie kategorialne organizuje dane poprzez relacje podobieństwa, kontrastu, powtórzenia i analogii, co odpowiada strukturom takim jak metafora, symbolika, motywy równoległe czy montaż asocjacyjny. **Kluczowe znaczenie ma przy tym teza, że w codziennym poznaniu, w literaturze popularnej oraz w dominujących modelach recepcji kina fabularnego przetwarzanie schematyczne ma charakter nadrzędny, podczas gdy przetwarzanie kategorialne pozostaje w tle. Jego uwypuklenie prowadzi do zakłócenia mimetycznej immersji i wymusza przejście do mniej prototypowych form organizacji znaczenia, co bezpośrednio wpisuje się w szerszy projekt badania alternatywnych trybów poznania i niestandardowych strategii znaczeniowótórczych.**

Artykuł sytuowany jest *explicite* wobec modelu narracji klasycznej rozwijanego przez Davida Bordwella, który zakłada prymat przyczynowości, celowości działań postaci oraz podporządkowanie środków styl styčných logice fabularnej. Proponowane ujęcie nie odrzuca tego modelu, lecz go uzupełnia, wskazując, że obok struktur przyczynowych w filmie funkcjonują również wzorce kategoryjno-tematyczne, które zazwyczaj pozostają podporządkowane narracji, lecz w niektórych przypadkach zostają wyeksponowane jako alternatywne spoiwo znaczeniowe. W takich sytuacjach widoczna staje się sztuczność konstrukcji filmowej, a odbiorca zostaje wyprowadzony poza standardowy tryb rozumienia. **Tym samym artykuł rozwija kluczową dla całego cyklu tezę, że sens narracyjny nie jest jednolity, lecz powstaje w wyniku interakcji różnych sposobów organizacji doświadczenia, które mogą pozostawać ze sobą w napięciu.**

Najważniejszym ruchem teoretycznym artykułu jest wprowadzenie pojęcia nieciągłego rozpoznawania wzorców (*non-habitual pattern recognition*), rozwijanego w oparciu o koncepcje narratologii afektywnej Patricka Colma Hogana. Zgodnie z tym ujęciem przyjemność estetyczna związana z zaangażowaniem w narrację jest często efektem stabilizowania wzorców, które nie sąoczywiste ani natychmiast dostępne, lecz wymagają przekroczenia standardowych oczekiwań i ich późniejszej integracji. Proces ten obejmuje formowanie oczekiwań, ich naruszenie oraz retrospektywne uporządkowanie, co wiąże się z aktywacją układów nagrody, w tym mechanizmów dopaminergicznych oraz systemów związanych z ciekawością i eksploracją (np. system SEEKING opisywany przez Jaaka Pankseppa). **W tym kontekście rozpoznawanie wzorców okazuje się nie tylko operacją poznawczą, lecz również procesem afektywnym, w którym sens stabilizuje się poprzez doświadczenie satysfakcji, zaskoczenia i poczucie niedookreślonej głębi i znaczeniowości.**

Szczególną rolę w tym modelu odgrywają wzorce kategoryjne, które różnią się zasadniczo od struktur narracyjnych. O ile w narracji przyczynowej odbiorca może formułować przewidywania i stopniowo redukować niepewność, o tyle wzorce kategoryjne nie posiadają wyraźnej progresji i często są rozpoznawane dopiero retrospektywnie. Ich działanie opiera się na efekcie zaskoczenia, nowości oraz konieczności reinterpretacji wcześniejszych elementów. W rezultacie generują one nie tyle emocje narracyjne, związane z napięciem czy ciekawością fabularną, ile emocje estetyczne, takie jak zachwyt, zdumienie czy poczucie głębokiej znaczeniowości. Artykuł identyfikuje kilka podstawowych konsekwencji afektywnych tego procesu, w tym przyjemność poznawczą wynikającą z rozpoznania złożonych wzorców, emocje typu podziw i zaduma (*wonder*) związane z doświadczeniem czegoś rozległego i znaczącego,

intensyfikację emocjonalnej osi danej fabuły oraz modulację empatii poprzez relacje symboliczne i analogiczne, a nie wyłącznie przyczynowe i intencjonalne.

Te założenia zostają następnie zastosowane w szczegółowej analizie filmu *Pan's Labyrinth*, który stanowi przykład narracji łączącej klasyczną spójność fabularną z intensywnym uwypuklaniem struktur kategorialnych w fantastycznym (w ujęciu Todorova) sztafażu, którą to strukturę można porównać do wielu innych baśniowo-alegorycznych opowieści i dzieł literackich budujących równoległe porządki znaczeniowe, z których jeden wynika się klasycznej mimetycznej logice fabularnej, jak np. *Alicja W Krainie Czarów*, czy *Czarnoksiężnik z Krainy Oz*. Kluczowym mechanizmem strukturalnym okazują się tu tzw. „fantastyczne quasi-powtórzenia”, w których wydarzenia z poziomu fantastycznego odzwierciedlają i przekształcają zdarzenia z poziomu realistycznego. Centralnym wątkiem tematycznym okazuje się tu niepewność więzi (attachment insecurity), obejmująca doświadczenia utraty, lęku przed porzuceniem i relacji między rodzeństwem. Co istotne, film unika pełnego przejścia w tryb awangardowy poprzez częściową naturalizację tych struktur. Fantastyka zostaje osadzona jako potencjalna projekcja dziecięcej wyobraźni, co umożliwia odbiorcy interpretację zarówno symboliczną, psychologiczną, jak i literalną, a tym samym zapobiega przeciążeniu poznawczemu, choć film konsekwentnie podtrzymuje napięcie i niepewność między tym, co rzeczywiście dzieje się w prezentowanej światopowieści, a co pozostaje fantazją bohaterki, programowo wpisując się w Todorovską fantastyczność i skłaniając odbiorców do pozostania w trybie poznawczego zawieszenia, które pozostaje nierozwikłane.

W kontekście całego cyklu publikacji artykuł ten wnosi trzy kluczowe elementy. Po pierwsze, dostarcza formalnego modelu pozwalającego uchwycić współlistnienie różnych trybów organizacji doświadczenia, co rozwija wcześniejsze rozważania nad niekompletnością i niespójnością poznania. Po drugie, wprowadza wyraźnie afektywny wymiar rozpoznawania wzorców, pokazując, że sens nie jest wyłącznie rezultatem operacji inferencyjnych, lecz jest stabilizowany poprzez mechanizmy nagrody, ciekawości i znaczeniowości. Po trzecie, ukazuje, że istnieją formy konstrukcji znaczenia wykraczające poza standardowe modele narracyjne, oparte na asocjacyjności, retrospektywnej integracji i wieloznaczności.

g) Rozdział 7: **Dysonans poznawczy jako źródło narracyjnej stabilizacji: powieść postmodernistyczna**

*Rubbing Out Forever or Cutting Up? Dialectics of the Mystical and the Subversive
Attitude to Language in William Burroughs' "The Nova Trilogy"*

Critique - Studies in Contemporary Fiction, 2022, vol. 63, nr 1, s.57-66.

DOI:10.1080/00111619.2020.1817842

Artykuł poświęcony serii powieści *The Nova Trilogy* autorstwa Williama S. Burroughsa, choć na poziomie tematycznym wpisuje się w badania nad kontrkulturą, językiem i eksperymentem literackim, **w rzeczywistości analizuje jedną z najbardziej fundamentalnych kwestii całego cyklu publikacji: możliwość jedynie pozornej i lokalnej stabilizacji znaczeń w modelowaniu świata przedstawionego i nieuchronność dysonansów poznawczych przy próbach utrzymania ich globalnej spójności**, analizując przy tym twórczość postmodernistyczną, w której programowo wpisane jest poruszanie się między destabilizacją znaczeń i formowaniem alternatywnych schematów poznawczych.

Jego zasadnicza teza wskazuje, że Burroughs w swych powieściach operuje w obrębie dwóch wzajemnie niekompatybilnych strategii radzenia sobie z językiem jako schematem poznawczym organizującym rzeczywistość. Z jednej strony pojawia się dążenie do mistycznego przekroczenia języka, rozumianego jako bezpośrednie doświadczenie pozbawione mediacji symbolicznej; z drugiej, strategia subwersywna, polegająca na manipulowaniu językiem poprzez techniki takie jak cut-up, które mają ujawniać jego arbitralność i destabilizować jego strukturę. Artykuł pokazuje, że żadna z tych strategii nie prowadzi do celów, jakie Burroughs zakłada: próba wyjścia poza język okazuje się w świecie powieści niemożliwa, a jego rozbijanie prowadzi do powstawania nowych, nieoczekiwanych form organizacji znaczenia. W rezultacie twórczość Burroughsa jawi się jako system oparty na dialektyce sprzecznych podejść, który mimo wewnętrznych napięć pozostaje spójny funkcjonalnie jako doświadczenie interpretacyjne.

Analiza ta wpisuje się w szerszy model poznania rozwijany w całym cyklu publikacji. W artykule, idąc za Burroughsem, język zostaje ujęty jako system kontroli, który strukturyzuje percepcję i organizuje dostęp do rzeczywistości, czyniąc jednostkę zależną od form symbolicznych. Ujęcie to pozostaje koncepcyjnie zbieżne z modelami przetwarzania predykcyjnego, w których poznanie rozumiane jest jako społecznie regulowane konstruowanie prowizorycznych modeli organizujących doświadczenie. Tak jak w ujęciu Burroughsa nie ma możliwości wyjścia poza język, tak w modelach poznawczych nie istnieje dostęp do „czystej” rzeczywistości poza strukturami modelującymi. Zarówno język, jak i modele poznawcze pełnią

funkcję pośredniczącą, ale jednocześnie deformującą: umożliwiają orientację w świecie, lecz zarazem wprowadzają uproszczenia, skróty i potencjalne zniekształcenia. Artykuł ilustruje tym samym naczelną tezę cyklu, że poznanie nie prowadzi do pełnej koherencji ani mimetycznej korespondencji, lecz operuje na strukturach częściowych i przygodnych, które rozwijają się, stabilizują a następnie rozpadają w oparciu o afektywne, kulturowe i pre-racjonalne czynniki.

Centralne znaczenie ma w tym kontekście pojęcie dialektyki między niekompatybilnymi ramami organizacji znaczenia. Burroughsowskie napięcie między mistycznym wyjściem poza język a jego subwersyjnym rozbijaniem nie zostaje rozstrzygnięte, lecz pozostaje utrzymywane jako trwały stan systemu. Pomimo tej niespójności sens nie zanika, lecz przeciwnie, wylania się jako efekt współlistnienia sprzecznych logik. **W tym sensie artykuł formułuje wersję tezy rozwijanej w innych publikacjach, zgodnie z którą modelowanie narracyjnej spójności może być efektem działania struktur głęboko niekompatybilnych lub wewnętrznie się rzucających.** To właśnie napięcie między niezgodnymi elementami staje się źródłem znaczenia, co odpowiada później rozwijanej koncepcji organizowania wzorców w warunkach się rzucałości i niepełności.

Szczególną rolę w tej analizie odgrywa technika cut-up, która stanowi przykład radykalnego zerwania z przyczynowo-logiczną organizacją narracji. Fragmentaryzacja tekstu, przypadkowe zestawienia i brak ciągłości fabularnej prowadzą do rozbicia klasycznych struktur znaczeniowych, jednak nie eliminują sensu jako takiego. Odbiorca nadal rozpoznaje wzorce, dostrzega powiązania i rekonstruuje częściowe konfiguracje znaczeń, choć mają one charakter asocjacyjny, a nie przyczynowy. W tym sensie cut-up funkcjonuje jako wczesny przykład znaczeniotworzenia opartego na wzorcowaniu i asocjacji, które nie wymaga spójnej struktury narracyjnej. Proces ten można interpretować jako formę pozaprzyczynowej i pozalogicznej strukturacji, integracji sprzecznych modeli czy alternatywnych trybów poznania.

W kontekście całego cyklu publikacji artykuł ten pełni zatem funkcję rozszerzenia modelu poznawczego na poziom języka i systemów symbolicznych: pokazuje on jak znaczenie narracyjne powstaje nie mimo sprzeczności, lecz poprzez ich utrzymywanie i przetwarzanie. **Narracje Burroughsa zarówno programowo, na poziomie tematycznym, jak i strukturalnie na poziomie angażowania czytelników poznawczo i afektywnie dążą do utrzymania permanentnego stanu dysonansu poznawczego, bez możliwości jego łagodzenia przez racjonalizację, czy domykanie znaczeń.** Tym samym artykuł wpisuje się w spójny model badawczy, w którym narracja, język i poznanie traktowane są jako różne

manifestacje tych samych procesów: selekcji, destabilizacji i pozornej stabilizacji znaczeń w warunkach ich strukturalnej niepełności.

h) Rozdział 8: Immersja i dystans w narracjach nienaturalnych – antypowieść i surrealizm

Toward Embodied Defamiliarization: Immersion, Predictive Processing, and Anna Kavan's "Ice"

Style, 2024, vol. 58, nr 1, s.46-66. DOI:10.5325/style.58.1.0046

Artykuł poświęcony eksperymentalnej powieści Anny Kavan *Ice* stanowi w ramach cyklu publikacji kolejny etap operacjonalizacji rozwijanego modelu teoretycznego, w którym badane są konkretne formy przygodnej organizacji doświadczenia narracyjnego w warunkach niekompletności, niespójności i zakłócenia. W odróżnieniu od wcześniejszych tekstów, koncentrujących się na strukturach fantastycznych czy lokalnych kontekstach medialnych, analiza ta skupia się na relacji między immersją a defamiliaryzacją, podważając jedno z utrwalonych założeń tradycyjnej narratologii kognitywnej, zgodnie z którym zaburzenie przejrzystości stylistycznej i mimetycznej spójności prowadzi do zerwania zaangażowania odbiorczego. **Zasadnicza teza artykułu wskazuje, że czarno-białe przeciwstawienie zjawisk immersji i defamiliaryzacji jest nieuprawnione: immersja nie tylko nie musi być rozbita przez defamiliaryzację, ale może być przez nią podtrzymywana i intensyfikowana.** Tym samym proponowane ujęcie eksploruje kolejne środowisko narracyjne, które na swój specyficzny sposób kształtuje sens i czytelnicze zaangażowanie nie wynikające z pełnej rekonstrukcji znaczenia, lecz z afektywnej stabilizacji struktur w warunkach ich stałego zakłócania.

Punktem wyjścia dla tej analizy jest napięcie między dwoma dominującymi tradycjami teoretycznymi. Z jednej strony podejścia kognitywno-narratologiczne, reprezentowane m.in. przez Marie-Laure Ryan, zakładają, że immersja wymaga przejrzystości stylu, mimetycznego świata przedstawionego oraz łatwości symulacyjnego „wejścia” w fikcyjną rzeczywistość. Z drugiej strony narratologia nienaturalna (unnatural narratology) wskazuje, że narracje eksperymentalne, naruszające realizm i spójność, prowadzą do zdystansowanej, refleksyjnej lektury, w której uwaga odbiorcy zostaje skierowana na sztuczność tekstu bez wywoływania u czytelników stanu narracyjnej immersji. Artykuł pokazuje jednak, że to rozróżnienie nie wyczerpuje rzeczywistych form odbioru: **wiele tekstów eksperymentalnych dąży do utrzymania wysokiego poziomu zaangażowania emocjonalnego i absorpcji narracyjnej**

mimo, a często właśnie dzięki, zakłóceniu standardowych mechanizmów rozumienia, tak jak miało to miejsce w analizie omawianej wcześniej prozy Williama Burroughsa.

Ważnym pojęciem wprowadzonym w artykule jest koncepcja ucieleśnionej defamiliaryzacji, która pozwala opisać sposób, w jaki doświadczenie narracyjnej dziwności i zakłócenia realistycznej logiki zdarzeń może być przetwarzane nie tylko na poziomie refleksyjnej, świadomej analizy, lecz jako intuicyjne, afektywne i cielesne odczucie. Defamiliaryzacja nie prowadzi tu do dystansu interpretacyjnego, lecz funkcjonuje jako forma destabilizacji, która pozostaje wewnątrz immersji i ją przekształca. **Odbiorca doświadcza nie tyle rozpadu sensu, ile jego niestabilności, która zostaje afektywnie utrzymana jako znacząca.** Tym samym artykuł rozwija wcześniejsze tezy dotyczące roli afektu w stabilizowaniu znaczenia, pokazując, że również sytuacje poznawczej dezorientacji mogą być źródłem intensywnego zaangażowania poznawczego utrzymującego poczucie głębokiego, choć niesprecyzowanego znaczenia.

Analiza zostaje dodatkowo osadzona w ramach przetwarzania predykcyjnego, które pozwala uchwycić dynamikę relacji między oczekiwaniami a ich naruszeniem. **Odbiór narracji polega na generowaniu i aktualizowaniu przewidywań, jednak artykuł podkreśla, że immersja nie wymaga eliminacji błędów predykcyjnych.** Przeciwnie, umiarkowany poziom ich występowania okazuje się warunkiem doświadczenia estetycznego, ponieważ generuje napięcie, ciekawość i motywację do dalszej eksploracji. Zbyt niski poziom wyzwań poznawczych prowadzi do nudy, zbyt wysoki do dezorientacji, natomiast optymalna równowaga sprzyja stanowi przepływu (flow) i utrzymaniu uwagi. W tym sensie błędy predykcyjne nie destabilizują immersji, lecz współtworzą jej dynamikę.

Ważnym elementem artykułu jest także precyzyjne rozróżnienie trzech komponentów immersji: obecności (presence), rozumianej jako ucieleśniona symulacja świata przedstawionego; przepływu (flow), wynikającego z równowagi między trudnością a kompetencją odbiorcy; oraz absorpcji narracyjnej, polegającej na skupieniu uwagi na rozwijającej się opowieści. Immersja pojawia się wówczas, gdy te trzy elementy współwystępują, a nie w wyniku pełnej przejrzystości i spójności narracji. To rozróżnienie pozwala wykazać, że zakłócenia na poziomie fabularnym mogą współistnieć z intensywnym doświadczeniem obecności i przepływu, co ponownie podważa tradycyjne modele rozumienia immersji.

Jednym z najważniejszych wniosków artykułu jest podkreślenie roli stylu jako czynnika afektywnie podtrzymującego zaangażowanie nawet w warunkach rozpadu logiki narracyjnej. Wbrew klasycznym teoriom narratologicznym, styl nie musi być transparentny ani podporządkowany fabule, by utrzymać narracyjną absorpcję: jego eksponowanie może aktywnie organizować uwagę odbiorcy, intensyfikować emocje i utrzymywać napięcie wzmacniając poczucie immersji. Elementy takie jak rytm narracji, atmosfera czy przerysowana intensywność deskrypcyjna pozwalają odbiorcy pozostać zaangażowanym nawet wtedy, gdy relacje przyczynowe między zdarzeniami są niejasne, postaci słabo zrozumiałe, a świat przedstawiony niekompletny. **Styl funkcjonuje zatem jako potencjalny mechanizm stabilizacji znaczeń, działający niezależnie od logicznej spójności fabularnej.**

Te założenia zostają zilustrowane w analizie awangardowej powieści Anny Kavan *Ice*, która łączy skrajne formy zakłócenia narracyjnego z wyrazistymi środkami stylistycznymi dążącymi do podtrzymania immersji. Tekst operuje minimalnym poziomem informacji o świecie przedstawionym, niejednoznaczną ontologią, brakiem wyjaśnień przyczynowych oraz niewiarygodnym narratorem, który wielokrotnie podważa własne spostrzeżenia. Dodatkowo, możliwość budowania narracyjnej więzi z głównym bohaterem zostaje zakłócona poprzez jego obsesyjne, momentami przemocowe zachowania, co utrudnia standardowe mechanizmy empatyzowania i identyfikacji. **Pomimo tych elementów powieść operuje licznymi technikami wywoływania u czytelników silnego zaangażowania**, ponieważ zawiera struktury, które umożliwiają konfigurację doświadczenia: wyraźnie zarysowany cel działania bohatera, archetypiczne role postaci oraz aktywizację podstawowych schematów emocjonalnych, takich jak przywiązanie, zazdrość, zagrożenie czy walka o przetrwanie.

Dodatkowym mechanizmem organizującym doświadczenie jest powtarzalność i wariacyjność zdarzeń, które przesuwają uwagę odbiorcy z logiki przyczynowej na rozpoznawanie i porządkowanie danych w oparciu o przetwarzanie kategoriałne. Powracające motywy pościgu, prób ratunku czy konfrontacji tworzą strukturę opartą na podobieństwie i różnicy, co prowadzi do powstania stanów afektywnych takich jak zdumienie, niepokój czy poczucie wzniosłości. Szczególną rolę odgrywa tu motyw narastającego lodu, który funkcjonuje jako figura zagrożenia o charakterze niemal kosmicznym, intensyfikując doświadczenie egzystencjalnej niepewności. Powieść stara się za tym organizować proces modelowania światopowieści przez czytelników jako sekwencję

przejsć od dezorientacji przez ciekawość i rozpoznawanie wzorców ku stanom typu wonder, w których sens pozostaje rozproszony i intuicyjny, a nie jednoznacznie artykułowany.

W kontekście całego cyklu publikacji artykuł ten wnosi istotne uzupełnienie rozwijanego modelu, pokazując, że sens i zaangażowanie narracyjne mogą być podtrzymywane nie pomimo, lecz dzięki zakłóceniom i niekompletności. Stanowi on przykład analizy konkretnego zjawiska, możliwości podtrzymywania immersji i absorpcji narracyjnej w warunkach defamiliaryzacji, przeprowadzonej w oparciu o wcześniej sformułowane założenia metodologiczne dotyczące niepełności, niespójności i afektywnej regulacji wzorców. W ten sposób potwierdza, że narracyjne sensotworzenie nie wymaga pełnej koherencji ani przejrzystości, lecz może opierać się na dynamicznym, ucieleśnionym i afektywnie regulowanym przetwarzaniu doświadczenia, które pozostaje częściowe, wieloznaczne i otwarte.

i) **Rozdział 9: Niedopowiedź -- modelowanie światów z okrucichów *flash fiction***

Engaging Readers Cognitively and Affectively in Flash Fiction

Transfer. Reception studies, 2024, nr 9, s.85-99. DOI:10.16926/trs.2024.09.13

Artykuł poświęcony flash fiction stanowi w obrębie cyklu publikacji kolejny krok w systematycznym rozwijaniu modelu narracyjnego sensotworzenia, tym razem poprzez analizę ekstremalnie skróconych form literackich, które w szczególnie wyrazisty sposób eksponują mechanizmy niekompletności, fragmentaryczności oraz afektywnej regulacji treści. Punktem wyjścia jest tu próba definicyjnego uchwycenia flash fiction jako odrębnego trybu narracyjnego, który pomimo zachowania minimalnych warunków narracyjności, takich jak reprezentacja zdarzeń i możliwość konstruowania mentalnych modeli świata przedstawionego operuje radykalnie odmienną ekonomią informacji i zaangażowania odbiorczego. Artykuł pokazuje, że o specyfice tej formy nie decyduje wyłącznie długość tekstu, lecz charakterystyczna konfiguracja formalnych strategii, które prowadzą do szczególnego trybu przetwarzania poznawczo-afektywnego.

Kluczową tezę artykułu jest wskazanie, że flash fiction opiera się przede wszystkim na strategii *undernarration*, czyli systematycznego niedookreślenia i fragmentaryzacji świata przedstawionego. Narracje te dostarczają jedynie minimalnych wskazówek, które inicjują proces konstruowania znacznie bardziej rozbudowanych modeli mentalnych, pozostawiając większość informacji nieujawnioną. W rezultacie odbiorca zmuszony jest

do intensywnego wypełniania luk, rekonstruowania powiązań oraz generowania hipotez interpretacyjnych w warunkach radykalnej niepełności danych. Mechanizm ten rozwija i konkretyzuje wcześniejsze założenia metodologiczne cyklu publikacji, zgodnie z którymi sens nie wynika z pełnej reprezentacji, lecz z operowania na strukturach fragmentarycznych i przygodnych. Flash fiction stanowi tu szczególnie wyraźny przypadek, w którym niekompletność nie jest efektem ubocznym narracji, lecz jej podstawową zasadą konstrukcyjną.

Istotnym elementem analizy jest również rozróżnienie między samą skrótowością a zdolnością tekstu do wytwarzania autonomicznego świata przedstawionego. Artykuł pokazuje, że nie każda krótka sekwencja zdarzeń, nawet jeśli spełnia minimalne warunki narracyjności, kwalifikuje się jako flash fiction. Kluczowe znaczenie ma bowiem zdolność do uruchomienia procesu worldmaking, czyli konstruowania przez odbiorcę rozbudowanego, choć tylko częściowo ujawnionego świata. W przeciwieństwie do wielu mikronarracji funkcjonujących jako fragmenty większych całości lub relacje osadzone w już istniejących kontekstach, flash fiction inicjuje własne, niezależne przestrzenie znaczeniowe. Tym samym artykuł rozwija wcześniejsze ujęcia narracji jako zestawu wskazówek prowadzących do budowy modeli mentalnych, pokazując, że nawet skrajnie ograniczone dane mogą inicjować złożone procesy poznawcze.

Kolejnym istotnym aspektem jest analiza specyficznej organizacji ziarnistości (granularity), zakresu (scope) i gęstości (density) informacji w flash fiction. Teksty te charakteryzują się skrajną nierównomiernością w dystrybucji szczegółowości: większość świata przedstawionego pozostaje w stanie silnej redukcji i niedookreślenia, podczas gdy wybrane elementy zostają wyeksponowane i przedstawione z większą precyzją. Taka konfiguracja odbiega od typowych wzorców percepcji i narracji, w których różnice w szczegółowości są znacznie mniej wyraźne. W rezultacie odbiorca zmuszony jest do operowania na niejednorodnych danych, co intensyfikuje procesy inferencyjne i sprzyja powstawaniu dynamicznych, często niestabilnych konfiguracji znaczeń. W tym sensie artykuł rozwija wcześniejsze rozważania dotyczące roli ziarnistości w organizacji doświadczenia narracyjnego, pokazując jej skrajne zastosowanie w analizowanym gatunku.

Z perspektywy afektywnej artykuł podkreśla szczególną intensyfikację tzw. epistemicznych emocji narracyjnych, takich jak ciekawość, zaskoczenie, napięcie czy antycypacja. Ze względu na kondensację formy emocje te pojawiają się w sposób natychmiastowy i silnie zagęszczony, a odbiorca doświadcza ich w szybkim następstwie, często

bez możliwości pełnego ich rozkładowania poprzez stabilizację interpretacyjną. Mechanizmy te są dodatkowo wzmacniane przez konieczność ciągłego aktualizowania hipotez interpretacyjnych w odpowiedzi na nowe, często zaskakujące informacje. W rezultacie proces odbioru przyjmuje formę intensywnego procesu poznawczego, w której sens pozostaje częściowy, dynamiczny i afektywnie regulowany, co bezpośrednio koresponduje z głównymi założeniami całego projektu badawczego.

Szczegółowa analiza przykładowego tekstu, nagradzanego opowiadania „Taylor Swift” autorstwa Hugh Behm-Steinberga, pozwala zilustrować te mechanizmy w praktyce. Narracja operuje skrajną ekonomią informacji, oferując jedynie fragmentaryczne wskazówki dotyczące świata przedstawionego, który można interpretować jako wariant dystopijnej rzeczywistości cyberpunkowej. Odbiorca zmuszony jest do rekonstruowania kontekstu społecznego, technologicznego i psychologicznego na podstawie rozproszonych elementów, takich jak możliwość zamawiania klonów czy ich funkcjonowanie w relacjach interpersonalnych. Dodatkowym czynnikiem komplikującym jest zastosowanie narracji w drugiej osobie oraz nieokreśloność bohatera, co prowadzi do jednoczesnego efektu zaangażowania i dystansu. Struktura tekstu opiera się na licznych lukach w zakresie zdarzeń, motywacji postaci oraz relacji przyczynowych, które wymagają ciągłego uzupełniania przez odbiorcę.

Jednocześnie tekst wprowadza elementy, które stabilizują doświadczenie mimo jego fragmentaryczności, takie jak wyraźne napięcia emocjonalne związane z relacjami między postaciami czy powtarzające się motywy organizujące percepcję zdarzeń. Szczególnie istotne są tu także przesunięcia perspektywy narracyjnej oraz estetyka „nowej dziwności”, polegająca na naturalizowaniu elementów skrajnie nieprawdopodobnych. Efekt ten potęguje doświadczenie poznawcze, w którym granica między tym, co znajome, a tym, co obce, zostaje zatarta, a odbiorca zmuszony jest do ciągłego renegocjowania swoich schematów interpretacyjnych.

W kontekście całego cyklu publikacji artykuł ten pełni istotną funkcję, ukazując skrajny przypadek narracyjnego modelowania i konstrukcji znaczenia w warunkach maksymalnej kondensacji i niepełności. Stanowi on empiryczne rozwinięcie wcześniejszych założeń dotyczących fragmentaryczności, niespójności i afektywnej regulacji znaczenia, pokazując, że nawet minimalne formy narracyjne mogą generować złożone i intensywne doświadczenia poznawczo-afektywne. Flash fiction ujawnia w sposób szczególnie wyraźny, że sens narracyjny nie wymaga pełnej reprezentacji ani stabilnej koherencji, lecz może powstawać jako efekt dynamicznego, nieustannie aktualizowanego procesu wzorcowania, w którym

odbiorca aktywnie konstruuje i stabilizuje znaczenie w warunkach jego strukturalnej nieokreśloności.

j) Rozdział 10: **Sens bez rozumienia: Złumienie, afekt i wyjście poza logikę opowieści**

Wonder, Awe and Negative Emotions in "What Remains of Edith Finch"

W: Visual Storytelling in the 21st Century. The Age of the Long Fragment / Callahan David (red.), 2024, Cham, Palgrave Macmillan, s.55-71, ISBN 978-3-031-65487-9.

DOI:10.1007/978-3-031-65487-9_4

Artykuł poświęcony grze wideo *What Remains of Edith Finch* stanowi w ramach cyklu publikacji jeden z najbardziej przeżytych przykładów empirycznego zastosowania rozwijanego modelu narracyjnego sensotworzenia, w którym znaczenie nie wynika z pełnej rekonstrukcji przyczynowej, lecz z afektywnego i doświadczeniowego przetwarzania wzorców. Jego zasadnicza teza wskazuje, że doświadczenie gracza organizowane jest wokół dwóch powiązanych procesów: poznawczego dysonansu związanego z próbami narratywizacji nierealistycznych wydarzeń przedstawianych w świecie gry oraz stopniowej transformacji afektywnej prowadzącej od melancholii do stanów zdumienia i zachwyty. Gra systematycznie podważa standardowy model poznawczy opowieści oparty na rekonstrukcji spójnej fabuły i logicznym rozwikłaniu niepewności i poznawczych problemów, kierując odbiorcę ku akceptacji nierozstrzygalności i wieloznaczności. W tym sensie artykuł rozwija kluczowe założenie całego projektu analizując jego kolejny wariant: sens narracyjny nie musi opierać się na poznawczym domknięciu, lecz może wyłaniać się jako efekt przeżycia, które pozostaje częściowe i otwarte.

Pierwsza część analizy koncentruje się na narratywizacji jako podstawowym narzędziu poznawczym, odwołując się do prac takich badaczy jak David Herman, Jerome Bruner czy Peter Goldie. Narracje funkcjonują tu jako struktury organizujące doświadczenie poprzez nadawanie mu formy przyczynowej i tematycznej. Artykuł podkreśla jednak, że proces ten obarczony jest istotnymi ograniczeniami: prowadzi do nadpisywania zdarzeniom nadmiernej spójności, uproszczeń oraz przypisywania sprawczości tam, gdzie jej nie ma. W analizowanej grze mechanizmy te ujawniają się w postaci narracji o „klątwie” rodziny Finchów, która funkcjonuje jako nadrzędny schemat interpretacyjny porządkujący serię tragicznych wydarzeń. Jednocześnie gra podważa tę

interpretację, sugerując, że narracja nie odkrywa sensu zdarzeń, lecz go wytwarza, narzucając im określoną strukturę. Tym samym artykuł rozwija wcześniejsze tezy dotyczące iluzoryczności koherencji i tendencji poznania do konstruowania znaczenia poprzez wzorcowe dopasowania.

Rozwinięciem tego wątku jest analiza narracyjnego „fikcjonalizowania” doświadczenia, oparta na koncepcjach Goldiego. Jednostki interpretują rzeczywistość poprzez nadawanie jej struktury fabularnej, przypisywanie ról postaciom oraz rekonstruowanie zdarzeń w kategoriach konieczności przyczynowej. W historii rodziny Finchów proces ten prowadzi do reinterpretacji śmierci większości członków rodziny jako elementów spójnej opowieści o klątwie, mimo że zdarzenia te mogą wynikać z nagromadzenia przypadków, zaniedbań czy problemów psychicznych. Narracja staje się w ten sposób samopodtrzymującym się mechanizmem, który stabilizuje sens poprzez powtarzalne wzorce interpretacyjne. **Artykuł ukazuje więc, że poznawcze mechanizmy sensotwórcze mają charakter konstruktywny i często prowadzą do utrwalania schematów, które nie odpowiadają rzeczywistości, lecz organizują ją w sposób afektywnie przekonujący.**

Kluczowym elementem analizy jest wskazanie, że gra celowo generuje poznawczy dysonans, uniemożliwiając odbiorcy osiągnięcie jednoznacznej interpretacji. Gracz nie jest w stanie rozstrzygnąć, czy klątwa rzeczywiście istnieje, jakie są przyczyny poszczególnych wydarzeń ani jaka jest „prawdziwa” wersja historii. W rezultacie zostaje zablokowany tryb poznawczy oparty na rozwiązywaniu problemów i rekonstrukcji przyczynowości. **Zamiast tego odbiorca zostaje skierowany ku refleksji egzystencjalnej oraz doświadczeniu wieloznaczności jako wartości samej w sobie. Mechanizm ten wpisuje się bezpośrednio w rozwijany w całym cyklu model, w którym sens nie wynika z eliminacji niepewności, lecz z jej utrzymywania i afektywnego przetwarzania. Analizowana narracja uwypukla więc mechanizmy poznawcze konsekwentnie badane w toku całego cyklu publikacji jednocześnie prowadząc do radykalnej konkluzji – niespójność, niepełność i niestabilność a także ryzyka związane z modelowaniem światopowieści, czerpaniem z niej wiedzy i używaniem jej do rozumienia świata może prowadzić do konieczności całkowitego porzucenia prób jej racjonalnego i pełnego konstruowania na rzecz osvajania i zamieszkania w przestrzeni niepewności, zadumy i pozaracjonalnego poczucia znaczenia i głębi.**

Z perspektywy rozwijanej w całym cyklu publikacji szczególnie istotne jest to, że podobne mechanizmy od dawna stanowią integralną część literatury, a wiele z nich

analizowanych jest we wcześniej omawianych publikacjach wskazanego cyklu, choć w nieco innych formach niż tutaj. Wiele narracji literackich nie zachęca czytelnika do rozwiązania problemów interpretacyjnych i generowania spójnych światopowieści, lecz celowo utrzymuje ich w stanie zawieszenia, kierując uwagę odbiorcy z poziomu wyjaśnienia ku doświadczeniu, który wymyka się w pełni dyskursywnym ramom.

Modernistyczne i postmodernistyczne formy narracyjne, literatura fantastyczna czy teksty operujące niewiarygodnością narratora często okazują się bardziej skuteczne w generowaniu poczucia znaczenia niż utwory oferujące pełną koherencję fabularną. Analizowana gra uwidacznia więc mechanizm obecny również rozmaitych narracjach literackich: sens nie musi być efektem poznawczego domknięcia, lecz może powstawać poprzez afektywne osvajanie niepewności, wieloznaczności i nierozstrzygalności. Powieści tak różnorodne jak *Proces* Franza Kafki, *The Unconsoled* Kazuo Ishiguro czy analizowana w innym artykule cyklu *Ice* Anny Kavan również organizują doświadczenie odbiorcy wokół nierozstrzygalności, niepełności i niemożności osiągnięcia ostatecznej interpretacji. Ich wartość estetyczna nie wynika z dostarczenia satysfakcjonującego wyjaśnienia, lecz z utrzymywania odbiorcy w stanie produktywnej niepewności i zmuszania go do funkcjonowania w przestrzeni częściowych oraz konkurencyjnych modeli znaczenia. *What Remains of Edith Finch* stanowi zatem nie tyle wyjątek, związany ze specyfiką medium gier wideo, ile szczególnie wyrazistą realizację szerszego zjawiska narracyjnego obecnego również w literaturze.

Druga część artykułu koncentruje się na strukturze afektywnej doświadczenia narracji, pokazując, że gra prowadzi odbiorcę przez wyraźnie zarysowaną trajektorię emocjonalną: od melancholii i ciekawości, przez dezautomatyzujące formy narracji, aż po stany zdumienia i afirmacji istnienia. Kluczową rolę odgrywa tu defamiliaryzacja, rozumiana za Viktorem Shklovskym jako mechanizm wytrącania percepcji z rutyny. W grze realizuje się ona na wielu poziomach: poprzez przekształcanie przedmiotów w nośniki narracji, poprzez architekturę przestrzeni domu, który staje się dynamiczną i niepokojącą strukturą, oraz poprzez przedstawienia śmierci, które przyjmują formę fantastycznych sekwencji, zmieniających konwencje estetyczne i mechaniki rozgrywki. W rezultacie doświadczenia potencjalnie traumatyczne zostają przekształcone w złożone, estetycznie intensywne konfiguracje, które angażują odbiorcę na poziomie afektywnym.

Kulminacją tej struktury jest doświadczenie zdumienia (wonder), które artykuł analizuje w odniesieniu do teorii emocji rozwijanych m.in. przez Shaun Gallagher i Jesse Prinz.

Zdumienie zostaje tu opisane jako stan łączący fascynację percepcyjną, dezorientację poznawczą oraz poczucie znaczeniowości przekraczającej możliwość pełnej konceptualizacji. Gra prowadzi do tego stanu poprzez kumulację nierozstrzygalnych elementów narracyjnych, surrealistycznych reprezentacji oraz refleksji nad kruchością i przemijalnością życia. **Ostateczny przekaz, wyrażony w końcowym monologu Edith, wskazuje, że celem narracji nie jest pełne zrozumienie rzeczywistości oraz nadanie spójnego sensu ludzkiej egzystencji, lecz pozaracjonalne docenienie jej wzniosłości, dziwności i wyjątkowości.** Tym samym artykuł formułuje jedno z kluczowych twierdzeń całego projektu: **znaczenie może powstawać nie poprzez artykulację, racjonalizację, konstrukcję oraz wyjaśnienie, lecz poprzez pozadyskursywne doświadczenie.**

W kontekście całego cyklu publikacji artykuł ten pełni funkcję szczególnie istotnego ogniwa, ponieważ pokazuje, że niekompletność i niespójność poznawcza nie tylko nie stanowią przeszkody dla sensotworzenia, lecz mogą być jego warunkiem. W odróżnieniu od analiz takich jak *Pan's Labyrinth*, które koncentrują się na rozpoznawaniu wzorców kategorialnych, czy tekstów dotyczących defamiliaryzacji u Anny Kavan, gdzie dominuje doświadczenie dezorientacji, tutaj nacisk zostaje położony na transformację afektywną prowadzącą do pozytywnego, afirmatywnego doświadczenia. Artykuł ten pokazuje więc, że narracje mogą świadomie zawieszać tryb racjonalnego rozumienia, zastępując go formą zaangażowania opartego na przeżyciu, refleksji i zdurnieniu. Tym samym wzmacnia on spójność całego projektu, dostarczając wyraźnego przykładu alternatywnego trybu sensotworzenia, który wykracza poza modele oparte na logicznej rekonstrukcji znaczenia i wpisuje się w koncepcję afektywnej organizacji treści w warunkach ich strukturalnej niepełności.

4b) Osiągnięcie dodatkowe: Monografia *From Mind to Text: Continuities and Breaks Between Cognitive, Aesthetic and Textualist Approaches to Literature*

Bartosz Stopel, Routledge, 2018 (*Routledge Interdisciplinary Perspectives on Literature*, t. 87)

DOI: 10.4324/9781315147505 | ISBN: 978-1-138-55117-6

1. Geneza, kontekst i ogólna charakterystyka

Monografia *From Mind to Text: Continuities and Breaks Between Cognitive, Aesthetic and Textualist Approaches to Literature* ukazała się w 2018 roku nakładem wydawnictwa Routledge (Taylor & Francis Group) w prestiżowej serii *Routledge Interdisciplinary*

Perspectives on Literature (tom 87). Praca powstała w ramach grantu **NCN Preludium** (projekt nr 2014/13/N/HS2/02859).

Książka liczy 229 stron i składa się z wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia i indeksu. **Adresowana jest do trzech powiązanych paradygmatów i środowisk badaczy pracujących w obszarze kognitywistyki literackiej, estetyki analitycznej i teorii literatury. Wzajemne relacje tych trzech obszarów, ich zbieżności i napięcia stanowią tu właściwy przedmiot badań. Otwartość na trzy tak różne grupy czytelnice jest zarazem świadectwem interdyscyplinarnego charakteru pracy i jej ambicji scalenia perspektyw dotychczas pozostających w izolacji lub wrogości.**

Monografia jest dostępna w otwartym dostępie na platformie Taylor & Francis Online (licencja Creative Commons Attribution-Non Commercial-No Derivatives 4.0), co zapewnia jej pełną, nieograniczoną dostępność dla badaczy na całym świecie i przekłada się na realny globalny zasięg i widzialność w obiegu naukowym.

2. Teza centralna i program badawczy

Przedmiot monografii można ująć trojako: jako badanie ontologii dzieła literackiego, jako filozofię metodologii literaturoznawczej lub jako meta-teorię i systematyczne rozpoznanie założeń epistemologicznych i metateoretycznych trzech dominujących paradygmatów badań nad literaturą. Przede wszystkim jednak określam projekt jako *analizę porównawczą*, tj. opis i definicję centralnych pojęć każdego z paradygmatów, zbadanie sposobów ich faktycznego stosowania, a następnie porównanie rezultatów w analizie tekstów literackich w perspektywie interdyscyplinarnej.

Centralna teza monografii głosi, że trzy pozornie rozbieżne paradygmaty badań nad literaturą, tj. (1) **kognitywne i neuronaukowe podejścia do literatury**, (2) **estetyka analityczna i filozofia literatury** oraz (3) **tekstualistyczna teoria literatury** (poststrukturalizm i podejścia ideologiczne) nie są wzajemnie wykluczające się ani niepowiązane, lecz tworzą emergentną **hierarchię dyscyplin badawczych** (ang. *hierarchy of emergence*), w której każdy niższy poziom dostarcza częściowej treści i ram dla wyłonienia się poziomu wyższego. Kognitywistyka literacka stanowi bazę naturalną, skupioną na podstawowych mechanizmach poznawczych i emocjonalnych człowieka, estetyka analityczna buduje na niej rozumienie wartości i kompetencji artystycznej, a perspektywa teoretyczno-literacka rozumiana tu jako badanie kurowo-ideologiczne jest możliwa tylko wtedy, gdy

operuje, nawet jeśli implicite, pojęć wypracowanymi na poziomach niższych hierarchii dyscyplin.

Kluczowym argumentem jest twierdzenie, że żaden z tych paradygmatów nie może produkować wiarygodnych wyników badawczych bez przyjęcia pewnych założeń, które wypracowane są przez pozostałe z nich. W szczególności wykazuję, że ujęcia teoretyczno-literackie badań nad literaturą, nawet w swojej najbardziej radykalnej, tekstualistycznej postaci, nie mogą funkcjonować bez odwołania do estetycznych kategorii dzieła literackiego, a wszelkie kognitywistyczne podejścia do literatury, które ignorują estetyczny i instytucjonalny wymiar sztuki, produkują wyniki redukcjonistyczne, niezdolne do uchwycenia specyfiki doświadczenia literackiego.

Szerszą filozoficzną perspektywę monografii określam jako zorientowaną **pragmatystycznie lub późnowittgensteinowsko**: prymat praktyki nad konstruktami teoretycznymi, niezgoda na esencjalistyczne definicje literatury, uznanie wielości poziomów wyjaśniania i pojęć, które sens uzyskują dopiero na odpowiednim poziomie hierarchii. Monografia nie stawia sobie rewolucyjnych celów reformy literaturoznawstwa; jej ambicją jest rzetelne rozpoznanie wzajemnych relacji między paradygmatami i wskazanie obszarów jej produktywnej syntezy.

3. Omówienie poszczególnych rozdziałów

Wprowadzenie

Wstęp szkicuje trzy tryby istnienia literatury: jako zjawiska *naturalnego* (literatura jako produkt ogólnoludzkiej architektury kognitywno-afektywnej), jako *dzieła sztuki* (literatura jako celowo zaprojektowany wytwór artystyczny ulokowany w kontekście historycznym ale i z autonomią estetyczną) oraz jako *artefaktu kulturowego* (literatura jako nośnik ukrytych znaczeń i ideologii). Każdemu trybowi odpowiada odrębna metoda badań. W monografii przedstawiam hierarchię ciągłości tych trzech trybów i badam punkty zbieżności między pozornie rozbieżnymi poziomami badań. Wstęp precyzuje też zakres badań i decyzje metodologiczne: analizę porównawczą pojęć i praktyk, nie zaś spekulatywną filozofię literatury lub nauki.

Rozdział 1: Teorie i instytucje (Theories and Institutions)

Rozdział otwiera wszechstronne omówienie dyskusji o kryzysie i końcu Teorii, które zdominowały literaturoznawstwo anglo-saskie na przełomie XX i XXI wieku: od antologii *Theory's Empire* (red. Patai i Corrall, 2005) przez sympozjum *The Future of Criticism* na

łach *Critical Inquiry* (2003) z udziałem Fisha, Mitchella, Bhabhy, Jamesona i Millera, aż do innych opracowań. W omówieniu dystansuję się od radykalnych twierdzeń o końcu teorii, wykazując, że ich często antyintelektualne motywacje wynikają ze złożonych uwarunkowań socjoekonomicznych, nie zawsze zaś z intelektualnej porażki konkretnych programów badawczych czy też bezowocności lub błędności prowadzonych badań.

Centralna część rozdziału wprowadza fundamentalne rozróżnienie między **normatywną** a **deskryptywną** funkcją teorii literatury, między teorią jako zestawem dyrektyw metodologicznych a teorią jako filozofią literatury, badającą fundamentalne pojęcia i założenia dyscypliny. Argumentuję tam, że współczesna Teoria (w wąskim sensie: podejścia posttekstualne i ideologiczne od strukturalizmu po nowy historycyzm) często rozmywa i łączy te dwa wymiary, w efekcie czego siłą rzeczy generuje szereg implicytnych twierdzeń na temat literatury, jak gdyby poruszając się po deskryptywnym wymiarze filozofii literatury, jednocześnie *explicite* odrzucając możliwość formułowania twierdzeń na tym poziomie refleksji literaturoznawczej.

Rozdział zawiera szczegółową analizę ewolucji estetyki analitycznej, od logicznego pozytywizmu Ayyera i Koła Wiedeńskiego, przez filozofię późnego Wittgensteina i pragmatyzm Quine'a, po współczesną filozofię sztuki. Omawiam w nim tzw. zwrot instytucjonalny (*institutional turn*) w estetyce anglosaskiej dokonany za sprawą przełomowych prac **Arthura Danto** (teoria *artworld* – problem *indiscernibles*, z kluczowym przykładem *Fountain* Duchampa i *Brillo Box* Warhola) oraz następnie ugruntowany przez **George'a Dickiego** jako instytucjonalna teoria sztuki. Centralne miejsce zajmuje jednak szczegółowe omówienie rozwinięcia tej perspektywy z ogólnej filozofii sztuki na szczegółową filozofię literatury zapoczątkowaną w tej tradycji przez prace **Steina H. Olsena**, jego koncepcji estetycznej lektury jako instytucjonalnie nabytej kompetencji, hierarchii segmentacji, interpretacji i ewaluacji dzieła, oraz krytyki teorii semantycznych (formalizm, strukturalizm) i semiologicznych (Barthes, Todorov). Osobne miejsce poświęcone jest analizie prac **Stanleya Fisha**. Jego koncepcja wspólnot interpretacyjnych zostaje skonfrontowana z Davidsonowską krytyką relatywizmu pojęciowego i pokazana jako filozoficznie trudna do obrony.

Rozdział 2: Literatura i sztuka (Literature and Art)

Rozdział ten podejmuje kluczowe pytanie o relację między estetyką analityczną a paradygmatami literaturoznawczymi, które poprzedzają współczesną Teorię (fenomenologia,

hermeneutyka, New Criticism) oraz tymi, które Teorię tworzą (strukturalizm, poststrukturalizm, badania kulturowe).

W obszernej sekcji poświęconej teoriom fenomenologicznym, analizuję krytycznie stanowisko **Georgesa Pouleta** (Szkoła Cenneńska) i jego koncepcję czytania jako spotkania ze świadomością innego, wykazując jej w istocie kartezjańskie presupozycje i grożące solipsyzmem implikacje. Szczegółowej analizie poddana jest też teoria **Romana Ingardena**, jego ontologia dzieła literackiego jako bytu intencjonalnego, miejsca niedookreślenia i konkretyzacji czytelniczej. Wskazuję na zarówno na wartościowe intuicje Ingardena (zasadność pojęcia estetycznego doświadczenia i estetycznych własności), jak i na poważne trudności jego ontologii wobec problemu *indiscernibles* i sztuki współczesnej. Osobne omówienie poświęcone jest Nowej Krytyce - *Teorii literatury* Welleka i Warrena jako wczesnej i ambitnej próbie systematycznego literaturoznawstwa, która jednak wdaje się w nierozwiązywalne napięcia między formalizmem, fenomenologią i instytucjonalizmem.

Główna oś drugiej części rozdziału dotyczy relacji między estetyką analityczną a tekstualistyczną Teorią. Analizuję tam szczegółowo czołowe prace **Rolanda Barthesa**, *From Work to Text* i *The Death of the Author*, i konfrontuję je z analityczną krytyką **Paisleya Livingstona** oraz **Petera Lamarque'a**, wykazując, że radykalna wersja tekstualizmu (nieskończone oddalenie znaczenia, brak agencji, intertekstualne ciągłości znaczeń) jest filozoficznie trudna do obrony oraz epistemicznie niespójna. Kluczowym argumentem jest twierdzenie, że bez pewnych minimalnych założeń o indeksalności, działalności i kontekście żaden przejrzysty dyskurs o znaczeniu tekstu nie jest możliwy. Jednocześnie wskazuję, że Barthesowskie odczytanie Racine'a (przez **Charlesa Maurona** i **Luciena Goldmanna** z marksistowskiej perspektywy) może stanowić przykład produktywnego, choć nie zawsze metodologicznie przejrzystego, dialogu między estetyką a teoretyczną i ideologiczną analizą kulturową.

Analiza **Jonathana Cullera** (*Structuralist Poetics*) i jego pojęcia kompetencji literackiej i *naturalizacji* służy mi do wykazania, że nawet strukturalizm nieświadomie zakłada konwencjonalną i instytucjonalną podstawę lektury, która jest trudna do sformułowania w obrębie strukturalistycznego aparatu pojęciowego. Szczególnie ważna jest analiza prac **Richarda Hoggarta** jako przykładu brytyjskich badań kulturowych, w których nie tylko nie odrzuca się estetycznego wymiaru literatury, lecz wręcz uznaje się kanon literacki jako szczególnie istotny materiał badawczy dla rozumienia życia społecznego, między innymi właśnie ze względu na jego aspekty estetyczne.

Rozdział 3: Literatura i umysły (Literature and Minds)

Jest to rozdział najszerzej poświęcony paradygmatom kognitywistycznym w badaniach literackich i stanowi najobszerniejszy przegląd różnorodnych podejść naukowych do literackiego doświadczenia. Podzielony na cztery sekcje, podejmuje kolejno: językoznawstwo kognitywne i jego implikacje dla literaturoznawstwa, omówienie teorii empatii i emocji w odbiorze literatury, pojęcie literackich uniwersaliów oraz modele przetwarzania informacji rozwijane w kognitywistyce wraz z ich zastosowaniem w badaniach literackich.

W sekcji dotyczącej języka i poznania analizuję możliwe implikacje dla literaturoznawstwa wynikające z dorobku **językoznawstwa kognitywnego**: przede wszystkim teorii metafory pojęciowej **Lakoffa i Johnsona** [Metaphors We Live By], ucieleśnionej koncepcji znaczenia (Varela, Thompson, Rosch) oraz teorii *amalgamatów pojęciowych* **Fauconniera i Turnera**. Szczególnie ważne jest tutaj dystansowanie się od niektórych językoznawczo-poznawczych modeli literatury, gdzie rozumiana jest ona jako zjawisko oparte na dewiacji względem codziennej komunikacji i języka potocznego i które są w zasadzie powtórzeniem twierdzeń opracowywanych już przez formalizm rosyjski w aparacie pojęciowym kognitywnych badań nad językiem. Jeśli metafora, metonimia i inne mechanizmy uznawane za szczególne właściwości języka literackiego przenikają całe myślenie ludzkie, to quasi-formalistyczne teorie literackości rozumianej jako dewiacja od normy językowej tracą rację bytu i stają się nadto redukcyjne.

Przegląd teorii literackości w kognitywistyce literackiej obejmuje stanowiska **Barbary Dancygier** (język narracji jako artefakt językowy), **Vladimira Alexandrova** (neurobiologiczne podstawy literackości), **Davidę Mialla i Donę Kuikena** (literackość jako transformujący proces psychobiologiczny związany z uwypuklaniem - *foregrounding*), **Guyę Cooka** (odświeżanie schematów poznawczych jako efekt defamiliaryzacji) oraz **Reuvenę Tsura** (kognitywna poetyka jako adaptacja procesów ewolucyjnych do celów estetycznych). W omówieniu tym wykazuję, że wszystkie te teorie, mimo różnic pojęciowych, rozwijają pewną wersję quasi-formalistycznego założenia, że literackość wynika ze szczególnego użycia języka, co czyni je podatnymi na te same argumenty, które obaliły formalizm rosyjski i strukturalizm.

Sekcja o empatii i emocjach analizuje teorie symulacji mentalnej, mindreading i teorie umysłu (Baron-Cohen), a zwłaszcza teorię emocji **Patricka C. Hogana** i jej związki z tradycjami sanskryckiej estetyki. Hoganowska poznawcza teoria emocji narracyjnych i powiązana z nią teoria prototypowych scenariuszy emocjonalnych jest tu traktowana jako jeden

z najbardziej zaawansowanych modeli kognitywno-estetycznych, antycypujący wiele ustaleń późniejszych badań nad emocjami w narracji.

Sekcja dotycząca badań nad **literackimi uniwersaliami** (Patrick C. Hogan, *The Mind and Its Stories*; **Brian Boyd**, perspektywa ewolucyjna) analizuje twierdzenia na temat międzykulturowych regularności i uniwersaliów w formach i treściach narracji z ograniczeniami metod i materiałów badawczych. Wskazuję, że argumenty za literackimi uniwersaliami rozumianymi jako statystyczne regularności a nie absoluty, są poważnym kontrargumentem wobec radykalnego konstruktywizmu kulturowego, ale podkreślam też, że same badania prowadzone w tym duchu wymagają znacznie bardziej rygorystycznej metodologii, wskazując na ich liczne problemy.

Ostatnia sekcja rozdziału przegląda paradygmaty **przetwarzania informacji** w kognitywistyce od klasycznych modeli pierwszej generacji (opartych na analogii umysł-komputer, reprezentacjach mentalnych, nodularności umysłu), przez kognitywistykę drugiej generacji (ucieleśnione, usytuowane i aktywne poznanie: Varela, Thompson, Rosch, Clark), po modele *dynamiczne* i *interakcyjne*. Argumentuję, że literaturoznawstwo kognitywne korzysta selektywnie z tych paradygmatów, często stosując modele pierwszej generacji pomimo ich aktualizacji i rozwijania w samej kognitywistyce przez bardziej adekwatne ujęcia drugiej generacji.

Rozdział 4: Wartości i kompetencja (Values and Competence)

Rozdział podejmuje bezpośrednio pytanie o estetyczne i artystyczne wartości w literaturze, sytuując je na skrzyżowaniu wszystkich trzech badanych paradygmatów. Otwiera go historyczno-filozoficzna refleksja nad początkami sztuki i estetycznego doświadczenia — opowiada się za koncepcją bliższą estetyce **Deweya** (doświadczenie estetyczne jako ustrukturyzowane hedoniczne doświadczenie zmysłowe i wyobrażeniowe) niż Kanta (*disinterestedness* - bezinteresowność estetyczna), jednocześnie podkreślając, że doświadczenie estetyczne nie jest równoważne doświadczeniu sztuki, które wymaga kompetencji instytucjonalnej i wiedzy historycznej.

Opisany wyżej tok rozumowania rozwinięty jest w sekcji poświęconej relacjom między tym, co *estetyczne*, a tym, co *artystyczne*. Wprowadzam tam pojęcie *art behaviors* (zachowania artystyczne) jako odnoszące się do zjawisk szerszych niż sztuka w wąskim, instytucjonalnym sensie, obejmujące wszelkie formy zorganizowanego doświadczenia zmysłowe i próby jego zrozumienia, które nie wymagają przynależności do świata sztuki (*artworld*) w sensie Danto-

Dickiego. To pojęcie pozwala uwzględnić zarówno spontaniczne, intuicyjne formy zaangażowania w sztukę, jak i kompetentne sądy krytyków, a następnie prowadzi do centralnej dla rozdziału analizy **kontinuum między spontanicznymi, intuicyjnymi formami recepcji sztuki a kompetentną oceną krytyków**. Perspektywę tę buduję opierając się na dorobku kognitywistyki (symulacja ucieleśnienia, poziomy aktywacji w mentalnym leksykonie) i estetyki analitycznej (**Peter Lamarque**, *Aesthetic Properties*, *Aesthetic Value*, *Literary Value*). Kluczowym argumentem jest twierdzenie, że różnica między sądem naiwnym a sądem kompetentnym na temat sztuki nie jest jakościowa (jako dwie odrębne aktywności), lecz ilościowa: doświadczenie spontaniczne i wyedukowane leżą na tym samym kontinuum aktywacji poznawczo-afektywnej, przy czym kompetentna ocena wymaga integracji wiedzy historyczno-kontekstowej i konwencji interpretacyjnych, opiera się jednak na tej samej logice, praktyce i uzależniona jest od afektywnej i hedonicznej bazy doświadczeniowej.

Poddaję tutaj też krytykę część tez **Petera Lamarque'a** i jego taksonomię typów redukcjonizmu w estetyce, od redukcji do jednej formy literackiej, przez redukcję do własności językowych i formalnych, po redukcjonizm i estetyzm, wykazując, że ta analiza, choć trafna diagnostycznie, nie dostarcza pozytywnej alternatywnej teorii wartości literackiej uznając ją za pustą i w pełni konwencjonalną. Zamiast tego proponuję model niedukcjonistyczny, w którym wartość literacka wyłania się z interakcji między własnościami tekstu, kompetencją czytelnika, wiedzą kontekstową i konwencjami interpretacyjnymi a także aspektami afektywnymi i hedonicznymi lektury i żaden z tych czynników nie jest wystarczający jako kryterium wartości literackiej.

Rozdział 5: Poziomy wyjaśniania (Levels of Explanation)

Ostatni rozdział przenosi dyskusję na poziom filozofii nauki i metateorii. Odwołuję się tutaj do filozoficznych dyskusji o **strukturach emergentnych** (*emergent structures*), **naukach specjalnych** (ang. *special sciences*) w sensie Jerry'ego Fodora i ich rozwinięciu przez Daniela Dennetta, a także do teorii złożonych systemów i wiedzy milczącej (Polanyi). W rozdziale tym bardziej szczegółowo formułuję główną tezę na temat omawianych w toku pracy trzech paradygmatów literaturoznawczych jako częściowo autonomicznych struktur emergentnych, stanowiących trzy poziomy wyjaśnianie zjawisk powiązanych z literaturą, z których każdy posiada własne pojęcia, metody i warunki ich zastosowania, a jednocześnie każdy wyższy poziom wyłania się z niższego jako częściowo niezależny i niedający się do niego zredukować.

Szczególnie ważna jest sekcja poświęcona **psychohistorycznemu modelowi odbioru sztuki**. Omawiam w niej projekt **Artura C. Danto** dotyczący poziomów interpretacji artystycznej, zwłaszcza jego rozróżnienie między interpretacją *powierzchniową* a *głębką*. Analiza ta ma bezpośrednie znaczenie dla rozumienia sporu o relację między estetycznym odbiorem a ideologicznie zmotywowaną analizą kulturową. Twierdzę w nim, że interpretacja powierzchniowa (w sensie Dantowskim i umiejscowienie dzieła w sieci powiązań artystycznych, filozoficznych i historycznych) jest warunkiem koniecznym wartościowej interpretacji głębszej - analizy teoretycznej i ideologicznej, nie zaś jej alternatywą.

Rozdział zamyka krytyczna analiza konkretnych przykładów redukcjonizmu w praktyce badawczej, analiz literackich, które albo redukują literaturę do percepcyjno-psychologicznych reakcji charakterystycznych dla pierwszego poziomu doświadczenia artystycznego (np. wybrane prace z kognitywistyki literaturoznawczej), albo narzucają na dzieło ramy teoretyczne do tego stopnia, że jego wartość artystyczna zostaje całkowicie pominięta (wybrane analizy w duchu teorii literatury). Te krytyczne przykłady mają charakter programowy: ilustrują konsekwencje ignorowania hierarchii poziomów wyjaśniania i ryzyko redukcjonistycznej perspektywy na sztukę.

Zakończenie

Zakończenie zbiera wnioski z poprzednich rozdziałów, podkreślając, że nadrzędnym celem monografii nie była krytyka żadnego z paradygmatów, lecz ustanowienie warunków ich produktywnej koegzystencji. Stwierdzam w nim, że spójna i produktywna teoria literatury musi uwzględniać zarówno aspekty psychologii poznawczej jak i filozoficzną estetykę analityczną, unikając zarazem redukcji wartości literackiej do szczególnego użycia języka, kodów kulturowych czy mechanicznie ujmowanych uniwersalnych wytworów ludzkiego umysłu. Wyzwaniem dla dyscypliny pozostaje opracowanie nieredukcjonistycznej i interdyscyplinarnej teorii wartości literackiej, zdolnej do produktywnego dialogu z osiągnięciami wszystkich trzech tradycji.

4. Badani autorzy, zjawiska i analizowany material

Monografia angażuje się w dialog z wyjątkowo szerokim kręgiem myślicieli i tradycji badawczych. Wśród filozofów i estetyki analitycznej kluczowi są: **Peter Lamarque, Stein H. Olsen, Noël Carroll, Stephen Davies, Arthur Danto, George Dickie, Paisley Livingston, Patrick C. Hogan**. Ze strony tradycji poststrukturalistycznej i teorii literatury: **Roland Barthes, Michel Foucault, Jacques Derrida** (omówiony krytycznie), **Stanley Fish, Jonathan**

Culler czy Terry Eagleton. Wśród fenomenologów i pre-Teoretyków: Roman Ingarden, Georges Poulet, René Wellek i Austin Warre. Z tradycji kognitywistycznej: George Lakoff i Mark Johnson, Gilles Fauconnier i Mark Turner, Barbara Dancygier, Vladimir Alexandrov, David Miall i Don Kuiken, Guy Cook, Reuven Tsur, Patrick C. Hogan. Z filozofii nauki i umysłu: Jerry Fodor, Daniel Dennett, Donald Davidson, Willard Quine, Ludwig Wittgenstein (późny). Z tradycji kulturoznawczej: Richard Hoggart, Lucien Goldmann.

Wśród zjawisk i problemów centralne miejsce zajmują: ontologia dzieła literackiego i *indiscernibles*; relacja między estetyką a teorią literatury; literackość (*literariness*) i jej kognitywne fundamenty; instytucjonalne teorie sztuki; empatia narracyjna i emocje czytelnicze; literackie uniwersalia; paradygmaty kognitywistyczne i ich implikacje dla literaturoznawstwa; redukcjonizm w teoriach wartości literackiej; emergencja i hierarchia wyjaśniania w naukach humanistycznych; problem interpretacji głębokiej vs. powierzchniowej.

Analizy konkretnych tekstów literackich i krytycznych pełnią w monografii przede wszystkim funkcję ilustracyjną i argumentacyjną. Odwołuję się m.in. do fragmentów *The Sun Also Rises* Hemingwaya (krytyka semantycznej teorii literackości), do *Don Quixote* Cervantesa i Pierre'a Menarda Borgesa (problem dzieła i wartości artystycznej), do prozy Eudory Welty (produktywne zastosowanie semiotyki Barthesa), do tragedii Racine'a (jako pole bitwy Barthes-Picard), a także do *Bleak House* Dickensa (analiza Olsena i Eagletona).

5. Wkład w rozwój dyscypliny i innowacyjność

Monografia *From Mind to Text* wypełnia dotkliwą lukę w literaturze przedmiotu, której istnienie jest zadziwiające ze względu na skalę i żywotność wszystkich trzech zaangażowanych tradycji. Mimo że kognitywistyka literaturoznawcza, estetyka analityczna i teoria literatury rozwijają się równolegle od dekad, ich wzajemne relacje były albo ignorowane, albo redukowane do prostego antagonizmu (kognitywistyka vs. Teoria; estetyka analityczna vs. poststrukturalizm). Monografia jako jedna z pierwszych podejmuje się systematycznego, filozoficznie rygorystycznego badania punktów zbieżności, napięć i możliwości syntezy między tymi trzema tradycjami, tworząc ramy pojęciowe, w których produktywny dialog staje się możliwy.

Szczególnie innowacyjny wkład monografii obejmuje kilka wzajemnie powiązanych twierdzeń. Po pierwsze, **hierarchiczny model wylaniania się trzech paradygmatów**

(kognitywistyka → estetyka → teoria) stanowi oryginalny wkład do metateorytycznej refleksji w literaturoznawstwie, wykraczający poza istniejące propozycje (Ellen Spolsky, zbieżności kognitywizmu z poststrukturalizmem). Po drugie, argument, że **teoria literatury jest produktywnie pasożytnicza na estetycznym wymiarze dzieła literackiego**, tj. nawet najbardziej radykalne analizy poststrukturalistyczne muszą zakładać pewien poziom identyfikacji estetycznej jest sformułowany tu z w efekcie drobiazgowej i starannej analizy. Po trzecie, systematyczna krytyka **quasi-formalistycznych teorii literackości** w kognitywistyce literackiej dostarcza kognitywistom literackim argumentów, których dotychczas brakowało w dyskusjach z instytucjonalnie zorientowanymi filozofami literatury.

Monografia wpisuje się w szerszy program antyredukcyjnej teorii wartości literackiej, ale wykracza poza deklaracyjny antyredukcjonizm, dostarczając pozytywnego modelu interakcji między poziomami wyjaśniania. W tym sensie stanowi też odleglejszy fundament teoretyczny dla moich późniejszych badań nad konstruowaniem znaczenia narracyjnego, niespójnością światów fikcyjnych i afektywną organizacją treści, tj. badań, które w późniejszych artykułach (2019–2025) rozwijają tę bazę w kierunku narratologii kognitywnej i teorii przetwarzania predykcyjnego.

Warto podkreślić, że monografia ma charakter pionierski w polskim literaturoznawstwie anglojęzycznym: jest pierwszą polską monografią naukową, która w tak systematyczny sposób konfrontuje tradycję analitycznej filozofii sztuki z kognitywistyką literaturoznawczą i teoriami literatury, pisaną oryginalnie po angielsku dla anglojęzycznego rynku wydawniczego. Jej publikacja przez Routledge w prestiżowej serii *Routledge Interdisciplinary Perspectives on Literature* zapewniła jej w momencie publikacji widoczność i zasięg trudne do osiągnięcia w realiach polskiej akademii.

4c) Bibliometryczny przegląd cyklu publikacji

Omówienie dorobku publikacyjnego ze szczególnym uwzględnieniem zasięgu, prestiżu i oddziaływania poszczególnych publikacji.

Artykuły w recenzowanych czasopismach naukowych

- Toward Embodied Defamiliarization: Immersion, Predictive Processing, and Anna Kavan's „Ice” (2024)

Czasopismo: *Style* (ISSN 0039-4238 / 2374-6629), Penn State University Press, USA. 200 pkt MNiSW.

Artykuł ukazał się w *Style*, jednym z najbardziej rozpoznawalnych pism z zakresu stylistyki kognitywnej, poetyki i narracji. Tytuł jest wydawany przez **Penn State University Press** i indeksowany w **Arts & Humanities Citation Index (AHCI) Clarivate**, najbardziej prestiżowym indeksie humanistycznym (obejmuje ok. 1825 tytułów spośród wszystkich pism humanistycznych na świecie), a także w **Scopus** (Elsevier), **ERIH+** oraz **MLA International Bibliography**. W rankingu *Scopus Style* plasuje się w kwartelu **Q1** w kategorii *Literature and Literary Theory*, co oznacza przynależność do górnych 25% najlepiej cytowanych pism w tej dziedzinie na świecie.

CiteScore pisma wynosi 0,9, a wskaźnik SNIP - 0,56. Na liście *Scopus-Indexed Journals in English Language, Literature and Cultural Studies* (opracowanie literariness.org, 2024) *Style* figuruje jako czasopismo **Q1**. Redakcja, skupiająca wybitnych badaczy (m.in. Monika Fludernik, Gérard Genette, Marie-Laure Ryan), czyni z pisma centrum debat o stylistyce narracyjnej, kognitywizmie literackim i poetyce. Publikacja w *Style* sygnalizuje czytelny dialog z czołowym środowiskiem badaczy stylistyki kognitywnej w skali globalnej.

W indeksacji opracowanej przez **Google Scholar**, *Style* zajmuje pozycję jedenastą z wszystkich istniejących pism w kategorii badań literaturoznawczych ze wskaźnikiem h5 wynoszącym 14.

- Rubbing Out Forever or Cutting Up? Dialectics of the Mystical and the Subversive Attitude to Language in Burroughs' „The Nova Trilogy” (2022)

Czasopismo: *Critique: Studies in Contemporary Fiction* (ISSN 0011–1619 / 1939–9138), Routledge (Taylor & Francis). **200 pkt MNiSW.**

Critique: Studies in Contemporary Fiction (założone 1956) jest indeksowane w **Arts & Humanities Citation Index (AHCI) Clarivate** oraz w **Scopus Q1** w kategorii *Literature and Literary Theory* (SJR 0,336, historycznie najwyższy poziom pisma; dla porównania mediana kategorii wynosi ok. 0,15). Wydawca, **Routledge (Taylor & Francis)** to największa na świecie firma wydawnicza w obszarze humanistyki, zapewniająca zasięg globalny za pośrednictwem baz danych dostępnych w kilku tysiącach bibliotek akademickich.

Wskaźnik IF pisma według JCR Clarivate wynosi 0,3 (5-letni IF: 0,4), a CiteScore 0,5, przy h-indeksie 20. Przyjęcie artykułu do *Critique* jest szczególnie wymagające z uwagi na selektywność pisma i jego specjalizację w fikcji anglojęzycznej XX i XXI w. *Critique* jest

cytowane w *Current Contents/Arts & Humanities* Clarivate, a treści pisma są dostępne przez *EBSCOhost*, *Taylor & Francis Online* i *Scopus*.

W indeksacji opracowanej przez Google Scholar, *Critique* zajmuje pozycję siódmą z wszystkich istniejących pism w kategorii badań literaturoznawczych ze wskaźnikiem h5 wynoszącym 18.

- A Cognitive-Affective Approach to Foregrounding Categorical-Thematic Patterns in Popular Cinema (2021)

Czasopismo: *Projections: The Journal for Movies and Mind* (ISSN 1934–9688 / 1934–9696), Berghahn Journals, USA. **200 pkt MNiSW.**

Projections jest jedynym na świecie recenzowanym periodykiem poświęconym wyłącznie kognitywnym badaniom nad filmem (cognitive film studies). Wydawane przez Berghahn Books przy Society for Cognitive Studies of the Moving Image, pismo jest laureatem prestiżowej nagrody AAP/PSP 2008 Best New Journal in the Social Sciences & Humanities, jednego z najważniejszych wyróżnień akademickich dla nowych periodyków. Tytuł jest indeksowany zarówno w Web of Science (ESCI, Clarivate), jak i w Scopus (Elsevier). Wskaźnik Impact Factor ESCI wynosi 0,5, a wskaźnik SJR 0,169.

W indeksacji opracowanej przez Google Scholar, *Projections* zajmuje pozycję dwunastą z wszystkich istniejących pism w kategorii badań filmoznawczych (czasopismo przyjmuje też prace literaturoznawcze i literaturoznawstwo jest jedną z dyscyplin naukowych przypisanych mu przez MNiSW) ze wskaźnikiem h5 wynoszącym 12.

- Aesthetic Appreciation and the Dependence Between Deep and Surface Interpretation (2020)

Czasopismo: *Journal of Literary Theory* (ISSN 1862–5290 / 1862–8990), De Gruyter, Niemcy. **200 pkt MNiSW.**

Journal of Literary Theory jest wiodącym periodykiem poświęconym filozoficznym i teoretycznym podstawom estetyki literackiej. Wydawany przez De Gruyter, jednego z największych europejskich wydawców naukowych, jest indeksowany w Web of Science

(ESCI, Clarivate) z Impact Factor 0,4 (5-letni IF: 0,2). Pismo jest dostępne w ponad 12 000 instytucji akademickich korzystających z platform De Gruytera.

- Marvellous Cognition: Why Fictional Worlds Are Incoherent (And Why It's Good) (2025)

Czasopismo: *Er(r)go: Teoria–Literatura–Kultura* (ISSN 1508–6305 / 2544–3186), Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice. **100 pkt MNiSW.**

Er(r)go jest interdyscyplinarnym półrocznikiem Instytutu Literaturoznawstwa Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Śląskiego. Od 2020 roku pismo jest **indeksowane w Scopus (Elsevier)**, co czyni je jednym z nielicznych polskich periodyków humanistycznych obecnych w tej bazie. Ponadto indeksowane jest w **ERIH+** (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences), **DOAJ**, **Index Copernicus Journal Master List** (ICV 2018: 63.64). Pismo wydawane jest w **otwartym dostępie** (CC BY-SA), co istotnie zwiększa jego zasięg i widzialność w sieci.

- Engaging Readers Cognitively and Affectively in Flash Fiction (2024)

Czasopismo: *Transfer: Reception Studies* (ISSN 2451–3334), Wydawnictwo UJD, Częstochowa. **70 pkt MNiSW.**

Transfer: Reception Studies jest polskim pismem specjalistycznym poświęconym badaniom komparatystycznym i studiom nad recepcją literatury polskiej, niemieckiej i szwajcarskiej (wydawca: Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie). Pismo jest indeksowane w **CEEOL** (Central and Eastern European Online Library) oraz **BazHum**.

Monografia naukowa

- From Mind to Text: Continuities and Breaks Between Cognitive, Aesthetic and Textualist Approaches to Literature (2018)

Wydawca: Routledge (Taylor & Francis Group), Londyn–Nowy Jork. **300 pkt MNiSW.**

Monografia opublikowana przez **Routledge** (Taylor & Francis Group), **największego na świecie wydawcę humanistycznego**, osiąga globalny zasięg dystrybucyjny i jest dostępna w tysiącach bibliotek akademickich za pośrednictwem platform Taylor & Francis Online, JSTOR,

WorldCat i Google Scholar. Praca powstała w ramach **grantu NCN Preludium (2015–2018)**. Obejmuje trzy powiązane paradygmaty badawcze: estetykę analityczną, kognitywizm literacki i podejścia tekstualistyczne, kwestionując redukcjonizm każdego z nich na rzecz antyredukcjonistycznej teorii sensotworzenia.

Obecność w katalogu Routledge klasyfikuje pracę jako integralną część anglojęzycznego dyskursu akademickiego w dziedzinie teorii literatury. Monografia była kluczową podstawą dla późniejszego cyklu artykułów (2020–2025) i stanowi spójny fundament programu habilitacyjnego.

Rozdziały w tomach zbiorowych

- Prose Fiction (2022)

Tom: *The Routledge Companion to Literature and Emotion*, red. Patrick Colm Hogan, Bradley J. Irish, Lalita Pandit Hogan, Routledge, 2022. **75 pkt MNiSW.**

Seria *Routledge Companions* stanowi jeden z najbardziej prestiżowych formatów wydawniczych w humanistyce anglosaskiej: tomy tej serii pełnią funkcję syntetycznych, autorytatywnych opracowań dziedziny i są standardowo cytowane jako prace referencyjne.

Udział w tomie jest wynikiem zaproszenia i oznacza rozpoznanie przez środowisko anglojęzyczne jako eksperta w zakresie emocji czytelniczych i narracji. Rozdział, poświęcony emocjom czytelnika w prozie fikcjonalnej, przegląda i syntetyzuje paradygmaty kognitywno-narratologiczne od teorii symulacji po appraisal theory, i jest punktem odniesienia dla późniejszych artykułów empirycznych.

- *Bohemian Bourgeoisie and Subversive Commodities* (2017) w Malinowska, A., & Lebek, K. (Eds.). (2017). *Materiality and popular culture : the popular life of things*. Routledge.

Tom zbiorowy, Routledge. 75 pkt MNiSW.

Drugi rozdział w tomie wydanym przez Routledge. Analizuje magiczne myślenie i afektywne wzorce sensotworzenia w praktykach konsumpcji klasy kreatywnej, opierając się na Bourdieu i Veblenie.

- Double-Scope Blending of Associative and Causal Event Structures in Narratives (2020)

Tom zbiorowy (polska redakcja). 20 pkt MNiSW. Focus on Events and Narratives in Language, Psychology, Social and Medical Practice, red. J. Badio. Wydawnictwo JBL, 2020, s. 103-114.

Rozdział rozwijający koncepcję amalgamatów podwójnozakresowych (Fauconnier & Turner) w odniesieniu do narracji. Teza o koniecznej współobecności logiki przyczynowo-czasowej i asocjacyjnej jako podstawy koherencji narracyjnej stała się jedną z centralnych idei cyklu habilitacyjnego i jest rozwijana w artykule z 2025 roku.

- On Botched Cinematic Transformations of Video Games (2019) Callahan, D., Barker, A. (eds) **Body and Text: Cultural Transformations in New Media Environments. Second Language Learning and Teaching()**. Springer, Cham. 2019. Tom zbiorowy, Springer. 20 pkt MNiSW.

Rozdział w tomie wydanym przez **Springer**, jednego z największych wydawców naukowych na świecie. Analizuje niepowodzenia adaptacji kinematograficznych gier wideo jako efekt rozbieżności mediospecyficznych trybów koherencji narracyjnej. Springer zapewnia szeroką dystrybucję za pośrednictwem SpringerLink i bibliotek instytucjonalnych. Rozdział antycypuje późniejsze prace o mediospecyficznych normach narracyjnych i stanowi dowód wieloletniej konsekwencji w badaniach game studies

- Wonder, Awe and Negative Emotions in „What Remains of Edith Finch” (2024) Visual Storytelling in the 21st Century. The Age of the Long Fragment / Callahan David (red.), 2024, Cham, Palgrave Macmillan, s.55-71, ISBN 978-3-031-65487-9. DOI:10.1007/978-3-031-65487-9_4

Tom zbiorowy: Visual Storytelling in 21st Century. 20 pkt MNiSW.

Rozdział w tomie wydanym przez **Springer**, jednego z największych wydawców naukowych na świecie poświęcony jest emocjom poznawczym (zachwyt, zdumienie) w nagrodzonej grze narracyjnej *What Remains of Edith Finch* (laureat BAFTA Games i Independent Games Festival 2018). Stanowi uzupełnienie artykułu o tej samej grze (2024, osobna pozycja), ukazując interdyscyplinarny zasięg badań na przecięciu narratologii, game studies i psychologii emocji.

Podsumowanie

Prezentowany dorobek obejmuje łączne 11 pozycji z lat 2018–2025, w tym monografię naukową (300 pkt), 6 artykułów w recenzowanych czasopismach naukowych (w tym 3 w Q1 Scopus, 3 w AHCI Clarivate) oraz 5 rozdziałów w tomach zbiorowych (w tym 4 u wydawców o zasięgu globalnym: Routledge- dwa tomy, Springer - dwa tomy). Łączna punktacja MNiSW wynosi ok. 1500 punktów.

Spośród artykułów opublikowanych w indeksowanych czasopismach zagranicznych trzy, w *Style, Critique: Studies in Contemporary Fiction* i *Er(r)go*, osiągają punktację 100 lub 200 pkt i są obecne w Scopus (dwa pierwsze w kwartelu Q1). Cztery artykuły ukazały się w pismach indeksowanych przez Clarivate (AHCI lub ESCI). Monografia Routledge stanowi najwyższą punktowaną pozycję dorobku i wyznacza jego programowe centrum. Rozdziały w tomach zbiorowych wydanych przez Routledge i Springer uzupełniają zasięg międzynarodowy i dokumentują konsekwentny rozwój programu badawczego przez dekadę.

4d) Publikacje naukowe z lat 2012-2017

Publikacje obejmują 18 artykułów, rozdziałów w tomach zbiorowych oraz recenzji zagranicznych monografii opracowanych na wcześniejszym etapie rozwoju mojego dorobku naukowego. Tworzą one ważne zaplecze teoretyczne i metodologiczne dla późniejszych badań rozwijanych już w ramach spójnego projektu z zakresu narratologii kognitywnej i afektywnej. Teksty te dokumentują stopniowe kształtowanie się zainteresowań badawczych skoncentrowanych wokół relacji między literaturą, poznaniem, emocjami oraz teoriami znaczenia, a także świadczą o konsekwentnym poszukiwaniu modeli pozwalających integrować refleksję humanistyczną z ustaleniami współczesnej kognitywistyki, estetyki i filozofii języka. Istotną cechą tej części dorobku jest jej wyraźnie interdyscyplinarny charakter: publikacje sytuują się na pograniczu teorii literatury, estetyki analitycznej, semiotyki, badań kulturowych, przygotowując grunt pod późniejsze, bardziej systematyczne opracowania rozwijane już w głównym cyklu habilitacyjnym.

Szczególnie istotne miejsce zajmują tu teksty poświęcone relacji między teorią literatury a kognitywizmem, w których podejmowana jest problematyka emocji, interpretacji oraz biologicznych i poznawczych podstaw doświadczenia estetycznego. Artykuły takie jak „Pomiędzy sernikiem a dydaktyką: związki emocji i literatury w ujęciu wybranych badaczy z kręgów kognitywistycznych i neodarwinistycznych,” „Ujarzmić kulturę: literaturoznawczy

darwiniści i biologiczne podstawy humanistyki” czy „The Naturalist/Reductionist Fallacy” stanowią wczesne próby krytycznej konfrontacji literaturoznawstwa z nurtami naturalistycznymi i redukcjonistycznym, a zarazem zapowiadają późniejsze zainteresowanie ograniczeniami modeli racjonalistycznych i uproszczonych koncepcji poznania. Autor analizuje w nich zarówno potencjał, jak i ograniczenia biologicznych oraz ewolucyjnych modeli kultury, podkreślając konieczność zachowania złożoności i wielopoziomowości doświadczenia literackiego. Publikacje te sytuują się w istotnym dla współczesnej humanistyki obszarze debat dotyczących relacji między naukami humanistycznymi i przyrodniczymi oraz wpisują się w rozwijające się wówczas międzynarodowe dyskusje nad kognitywistyką oraz psychologią ewolucyjną w literaturoznawstwie.

Drugim ważnym nurtem tej części dorobku są publikacje poświęcone semiotyce, hermeneutyce i teorii znaczenia. Teksty takie jak „Struggling with the Absent Structure: On the Rise and Fall of Umberto Eco’s Semiotics,” „The Formalist Roots of E.D. Hirsch’s and Stanley Fish’s Hermeneutics” czy „Cartesianism, Semantic Autonomism and the Literary Dialogue” podejmują problem relacji między strukturą tekstu, interpretacją oraz statusem znaczenia w nowoczesnej teorii literatury. Artykuły te pokazują szerokie przygotowanie teoretyczne autora oraz kompetencje w zakresie klasycznych i poststrukturalistycznych modeli analizy tekstu. Szczególnie ważne jest to, że publikacje te nie ograniczają się do rekonstrukcji stanowisk teoretycznych, lecz podejmują próbę ich krytycznej reinterpretacji z perspektywy późniejszych zainteresowań kognitywistycznych i estetycznych. W tym sensie stanowią one ważny etap przejściowy między wcześniejszymi zainteresowaniami semiotyką i poststrukturalizmem a późniejszym zwrotem ku narratologii kognitywnej.

W obrębie tej części dorobku znajdują się również teksty rozwijające problematykę emocji, doświadczenia oraz przemiany podmiotowej w literaturze i kulturze popularnej. Artykuły takie jak „Romantic Love and Grief in Bobbie Ann Mason’s “Shiloh”: A Sketch of a Cognitive Narratological Perspective” czy „To the Wilderness and Back: A Transformative Journey in Jack Kerouac’s Novels” stanowią wczesne próby zastosowania narzędzi narratologii kognitywnej do analizy doświadczeń emocjonalnych, żaloby, transformacji oraz konstrukcji tożsamości. Szczególnie artykuł poświęcony opowiadaniu Bobbie Ann Mason można traktować jako bezpośrednią zapowiedź późniejszych badań nad afektywną organizacją sensu narracyjnego i emocjonalną koherencją doświadczenia fikcyjnego. Widać w nim już wyraźne zainteresowanie procesami interpretacyjnymi opartymi nie wyłącznie na logicznej inferencji, lecz również na emocjonalnym profilowaniu doświadczenia narracyjnego.

Ważnym uzupełnieniem tego nurtu są także publikacje z zakresu kultury popularnej i studiów kulturowych, takie jak „Street Lit and Subversion,” „Bohemian Bourgeoisie and Subversive Commodities „czy tekst poświęcony estetyce gonzo. Artykuły te analizują relacje między kulturą popularną, subwersją, konsumpcją oraz praktykami tożsamościowymi, pokazując zdolność autora do prowadzenia analiz kulturowych osadzonych zarówno w teoriach literatury, jak i w szerszych kontekstach społecznych i ideologicznych. Szczególnie istotna jest tu umiejętność łączenia refleksji nad materialnością i praktykami kulturowymi z problematyką reprezentacji oraz konstrukcji znaczenia, co w późniejszych publikacjach zostaje rozwinięte już w kierunku bardziej systematycznej refleksji nad mechanizmami poznawczymi i narracyjnymi.

Na uwagę zasługuje również zasięg publikacyjny tej części dorobku. Teksty ukazywały się zarówno w uznanych polskich czasopismach humanistycznych, takich jak ER(R)GO, *Anglica. An International Journal of English Studies*, *Tekstualia* czy *Przestrzenie Teorii*, jak i w renomowanych wydawnictwach naukowych o zasięgu międzynarodowym, w tym w tomach publikowanych przez Routledge. Szczególnie ważne są publikacje w anglojęzycznych czasopismach i monografiach zbiorowych, które potwierdzają umiędzynarodowienie badań oraz ich funkcjonowanie w obiegu międzynarodowym już na wczesnym etapie kariery naukowej. Warto podkreślić, że część tych tekstów ukazywała się jeszcze przed tendencją do punktowej parametryzacji humanistyki w Polsce, jednak publikowane były w czasopismach o ugruntowanej pozycji naukowej oraz w wydawnictwach rozpoznawalnych w międzynarodowym obiegu akademickim.

Całość tej części dorobku można więc traktować jako ważny etap formowania własnego stanowiska badawczego: od zainteresowań teorią interpretacji, semiotyką i estetyką, przez refleksję nad emocjami i poznaniem, aż po stopniowe wypracowanie bardziej spójnego modelu narratologii kognitywno-afektywnej rozwijanego w późniejszych publikacjach. Teksty te dokumentują zarówno szerokość kompetencji teoretycznych, jak i konsekwentny rozwój problematyki badawczej, która z czasem doprowadziła do wypracowania własnego, oryginalnego projektu naukowego.

- 5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.**

Aktywność międzynarodowa stanowi istotny wymiar mojego rozwoju naukowego i dokumentuje trwałe zakorzenienie w globalnej debacie naukowej w obszarach kognitywnych badań nad narracją, filmoznawstwa kognitywnego oraz studiów nad grami.

Pobyt badawczy na University of North Carolina Wilmington (Department of Film Studies, USA, maj–czerwiec 2023) odbył się na zaproszenie profesora Todda Berlinera — jednego z najwybitniejszych przedstawicieli kognitywnego filmoznawstwa, założyciela i wieloletniego kierownika Department of Film Studies na UNCW, dwukrotnego stypendysty programu Fulbright Scholar, w tym laureat najwyższego wyróżnienia w tym programie, prestiżowej nagrody Distinguished Chair Award (Fulbright), autora fundamentalnych monografii z zakresu estetyki filmowej: *Hollywood Incoherent: Narration in Seventies Cinema* (University of Texas Press, 2010) oraz *Hollywood Aesthetic: Pleasure in American Cinema* (Oxford University Press, 2017), prac bezpośrednio zbieżnych tematycznie z moim programem badań nad narracyjnym sensotworzeniem i afektywną stroną percepcji filmowej. Pobyt umożliwił pogłębioną wymianę naukową w zakresie kognitywnej estetyki filmowej i teorii narracyjnego zaangażowania oraz nawiązanie trwałej współpracy z jednym z wiodących środowisk kognitywistów filmowych w Stanach Zjednoczonych.

Pobyt badawczy na University of Malta (Institute of Digital Games, Malta, grudzień 2023) odbył się na zaproszenie profesora Daniela Velli z Institute of Digital Games, jednym z czołowych na świecie ośrodków badań nad grami cyfrowymi (sklasyfikowanym wśród 25 najlepszych programów z zakresu projektowania gier według Princeton Review), którego badania koncentrują się na fenomenologii doświadczenia gracza, filozofii gier, podmiotowości ludycznej i narracji w grach. Wizyta stworzyła wyjątkową okazję do prowadzenia badań na przecięciu narratologii i game studies w środowisku o najwyższym międzynarodowym poziomie oraz do rozwinięcia refleksji nad grami narracyjnymi jako laboratorium generowania znaczeń, wątku centralnego dla mojego programu habilitacyjnego.

Udział w Summer Course in Narrative Studies (SINS) na Aarhus University, Dania (lipiec–sierpień 2018), intensywnym, tygodniowym kursie doktorancko-podoktoranckim organizowanym przez Narrative Research Lab i Centre for Fictionality Studies Uniwersytetu w Aarhus, skupiającym doktorantów, pracowników naukowych i czołowych narratologów z całego świata. Kurs stanowi jedno z najważniejszych corocznych wydarzeń w globalnej narratologii, łącząc wykłady keynote, prezentacje uczestników, warsztaty i masterclassy poświęcone aktualnym orientacjom w badaniach narracyjnych od narratologii postklasycznej

przez podejścia kognitywne po transmedialne teorie narracji. Uczestnictwo umożliwiło bezpośredni kontakt z czołowymi badaczami dyscypliny i było istotnym etapem w rozwijaniu kognitywno-narratologicznych podstaw mojego programu badawczego.

Współpraca z konsorcjum fińskim skupionym wokół projektu *Instrumental Narratives: The Limits of Storytelling and New Story-Critical Narrative Theory* (iNARR) finansowanego przez Akademię Finlandii konsorcjum badawczego łączącego Uniwersytety w Tampere, Helsinkach i Turku (2018–2022), kierowanego przez dr Marię Mäkelę z Narrare: Centre for Interdisciplinary Narrative Studies Uniwersytetu w Tampere zaowocowała popularyzatorską publikacją naukową na platformie *Instrumental Narratives*: „'Might Makes Right' Was the Only Thing They Understood": A Viral Migrant Crisis Story From Poland" (2022). Tekst analizuje viralową narrację z polskich mediów społecznościowych okresu kryzysu migracyjnego 2015 roku jako studium przypadku instrumentalizacji narracji osobistego doświadczenia w politycznie zmobilizowanym dyskursie publicznym. Publikacja wpisuje się w nurt story-critical narratologym badający społeczne niebezpieczeństwa narracji perswazyjnych i stanowi bezpośredni wyraz szerszych zainteresowań badawczych z zakresu społecznych i etycznych konsekwencji narracyjnego sensotworzenia.

Aktywność w ramach Game Studies Research Centre przy Uniwersytecie Śląskim obejmuje współorganizację konferencji naukowych oraz działania popularyzatorskie, w tym wykłady w ramach Festiwalu Nauki. W ramach działalności Centrum Badań Groznowczych prowadzimy ścisłą współpracę międzynarodową, w tym z wiodącymi zagranicznymi ośrodkami groznowczymi, takimi jak Cologne Game Lab (University of Applied Sciences Cologne, Niemcy) oraz Institute of Digital Games (University of Malta, Malta).

W szczególności byłem członkiem komitetu organizacyjnego **międzynarodowej konferencji GamesLit** (10–11 maja 2023, Uniwersytet Śląski) oraz dwukrotnie prowadziłem **PhD Consortium**, wydarzenie towarzyszące konferencjom naukowym, skierowane do doktorantów z zakresu game studies (GamesLit, Uniwersytet Śląski, 9 maja 2023 oraz DiGRA, Kraków, 7 lipca 2022). DiGRA (Digital Games Research Association) jest największą na świecie organizacją skupiającą badaczy gier cyfrowych, a jej coroczna konferencja stanowi centralne wydarzenie w globalnym środowisku game studies.

W listopadzie 2024 roku współorganizowałem **Tydzień Gier UŚ** (4–10 listopada 2024), w tym Kongres Groznowstwa **Poland National Game Studies Congress** (7–8 listopada 2024)

oraz międzynarodowe seminarium **Green Gaming Seminar** (10 listopada 2024) eksplorującym gry wideo jako narzędzia utopijnego myślenia i nośniki wiedzy i idei związanych z klimatem, środowiskiem i przyszłością ludzkości.

Warto odnotować, że znacząca część przedstawionej aktywności naukowej została zrealizowana w warunkach utrudnionej mobilności akademickiej. Okres pandemii COVID-19 przypadł na lata szczególnie istotne dla rozwoju współpracy międzynarodowej po uzyskaniu stopnia doktora, ograniczając możliwości uczestnictwa w zagranicznych wydarzeniach naukowych, realizacji pobytów badawczych oraz budowania długofalowych relacji instytucjonalnych. Dodatkowo w kolejnych latach część planowanych działań została ograniczona przez moje problemy zdrowotne. Pomimo tych okoliczności udało się utrzymać wysoką aktywność publikacyjną i konferencyjną oraz rozwinąć współpracę z szeregiem zagranicznych ośrodków badawczych, czego efektem były między innymi pobyty badawcze na University of North Carolina Wilmington i University of Malta, współpraca z fińskim konsorcjum iNARR, udział w międzynarodowych szkołach narratologicznych oraz aktywność organizacyjna w środowisku game studies

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę

Działalność organizacyjna:

Od 2019 – Członek Rady Naukowej Dyscypliny Literaturoznawstwo, Uniwersytet Śląski

Od 2023 - Członek Rady Naukowej Centrum Badań Groznawczych, Uniwersytet Śląski

Od 2022- Członek Society for the Cognitive Studies of the Moving Image

2019 – 2021 Członek NECS – European Network for Cinema and Media Studies

2013-2015: członek Brytyjskiego Towarzystwa Estetycznego (British Society of Aesthetics).

2016-2018: członek Nordyckiego Towarzystwa Estetycznego (Nordic Society of Aesthetics)

2013-2016: stały współpracownik redakcji czasopisma naukowego *Er(r)go* pod redakcją Prof. dr hab. W. Kalagi, Wydawnictwo Śląsk Katowice. Pełniona funkcja: autor not o książkach, tłumaczenie fragmentów artykułów.

2012: a) sekretarz komisji rekrutacyjnej na studia I stopnia na kierunku Filologia Angielska
2013/2014: a) Przedstawiciel doktorantów w Radzie Instytutu IKILA
b) Przygotowanie harmonogramu zajęć dla IKILA oraz IJA na semestr zimowy 2014/2015
2014/2015: a) Przedstawiciel doktorantów w Radzie Instytutu IKILA
b) Przygotowanie harmonogramu zajęć dla IKILA oraz IJA na semestr letni 2014/2015
2015/2016: a) sekretarz komisji rekrutacyjnej na studia I stopnia na kierunku Filologia Angielska

Działalność dydaktyczna:

Prowadzona przeze mnie działalność dydaktyczna pozostaje ściśle powiązana z rozwijanym profilem badawczym. Obejmowała ona między innymi autorskie kursy poświęcone narratologii, teoriom narracji w różnych mediach, relacjom między emocjami a fikcją narracyjną, kulturze amerykańskiej oraz współczesnym teoriom literatury i mediów. Szczególne miejsce zajmowały zajęcia integrujące klasyczne narzędzia literaturoznawcze z ustaleniami współczesnych cognitive studies i badań nad mediami.

2016/2017: a) opiekun I roku studiów stacjonarnych dla grup IKILA

2017/2018: a) opiekun II roku studiów stacjonarnych dla grup IKILA

2018/2019: a) opiekun III roku studiów stacjonarnych dla grup IKILA

2019/2020: a) opiekun I roku studiów stacjonarnych II stopnia

2020/2021: a) opiekun II roku studiów stacjonarnych II stopnia

Od 2017- promotor prac licencjackich i magisterskich (łącznie 43 prace)

Od 2016- recenzent prac licencjackich i magisterskich (łącznie 19)

Wyjazdy dydaktyczne

04.2019 – Stypendium Erasmus+, wyjazd dydaktyczny na Uniwersytet w Salerno, Włochy

04.2018 – Stypendium Erasmus+, wyjazd dydaktyczny na Uniwersytet w Tarragonie, Hiszpania

Działalność popularyzatorska

Działalność popularyzatorska stanowi istotny i konsekwentny wymiar mojej aktywności naukowej, realizowanej zarówno wobec środowiska akademickiego, w szczególności doktorantów wchodzących w fazę samodzielnej pracy badawczej, jak i wobec szerszej publiczności niespecjalistycznej, w tym uczniów szkół średnich. Łączy ona bezpośrednie działania dydaktyczne i warsztatowe z udziałem w ogólnopolskich i międzynarodowych wydarzeniach popularnonaukowych.

- Wykład na 7. Śląskim Festiwalu Nauki KATOWICE: *Jak fikcyjne postaci wzbudzają naszą sympatię i dlaczego antybohaterowie robią to lepiej?* (9 grudnia 2023, Międzynarodowe Centrum Kongresowe w Katowicach). Śląski Festiwal Nauki KATOWICE jest jednym z największych wydarzeń popularnonaukowych w Polsce i w Europie, w edycji 2023 przygotowanej przez ponad 2000 naukowców i popularyzatorów nauki znalazło się niemal 1000 aktywności na 20 scenach tematycznych. Edycja 2023 miała charakter szczególny: zbiegła się z weekendem otwarcia obchodów nadania Katowicom tytułu Europejskiego Miasta Nauki 2024 przez EuroScience, wyróżnienia przyznawanego przez środowisko naukowe całego kontynentu. Hasłem edycji było Nauka da nam przyszłość. Wygłoszony przeze mnie wykład przybliżał szerokiej, mieszanej wiekowo i zawodowo publiczności mechanizmy kognitywno-afektywne leżące u podstaw identyfikacji czytelnika z postaciami fikcjonalnymi, ze szczególnym uwzględnieniem paradoksu antybohatera, czyli zjawiska silnego emocjonalnego zaangażowania w losy postaci moralnie ambiwalentnych lub jednoznacznie negatywnych. Temat ten, będący częścią szerszego programu badawczego, znalazł w tym kontekście wyraz dostępny i angażujący dla odbiorcy bez przygotowania specjalistycznego.
- Wykład gościnny z okazji Martin Luther King Day (15 stycznia 2024, Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach), wykład skierowany do uczniów szkół średnich, wygłoszony na zaproszenie uczelni w ramach obchodów Martin Luther King Day, święta upamiętniającego dziedzictwo jednego z najważniejszych działaczy na rzecz praw człowieka w historii XX wieku.
- Publikacja popularyzatorska w serwisie Instrumental Narratives: „'Might Makes Right' Was the Only Thing They Understood": A Viral Migrant Crisis Story From Poland (maj

2022). Blog Instrumental Narratives jest platformą popularyzatorską towarzyszącą finansowanemu przez Akademię Finlandii konsorcjum badawczemu Instrumental Narratives: The Limits of Storytelling and New Story-Critical Narrative Theory (iNARR, Tampere–Helsinki–Turku, 2018–2022). Platforma gromadzi analizy przypadków instrumentalizacji narracji w przestrzeni publicznej, autorstwa badaczy narracji z całego świata. Mój tekst analizuje viralową narrację polskiego blogera z września 2015 roku, relację z rzekomego napaści uchodźców na granicy austriacko-włoskiej, jako studium przypadku z zakresu tzw. narracji niebezpiecznych: opowieści o osobistym doświadczeniu, które w warunkach mediów społecznościowych nabierają siły perswazyjnej wykraczającej daleko poza ich faktyczną wiarygodność. Tekst wpisuje się w nurt popularyzacji narratologii krytycznej, pokazując mechanizmy rządzące viralowym sukcesem narracji ksenofobicznych i manipulacyjnych, i jest adresowany do szerokiej publiczności zainteresowanej związkami storytellingu z polityką i dezinformacją.

- PhD Consortium towarzyszące konferencji GamesLit (9 maja 2023, Uniwersytet Śląski w Katowicach) oraz PhD Consortium DiGRA (7 lipca 2022, Kraków), dwukrotne prowadzenie warsztatów metodologicznych i merytorycznych dla doktorantów z zakresu game studies i narratologii w ramach wydarzeń towarzyszących konferencjom międzynarodowym. DiGRA (Digital Games Research Association) jest największą na świecie organizacją skupiającą badaczy gier cyfrowych; jej coroczna konferencja stanowi centralne forum wymiany naukowej w globalnym środowisku game studies. Prowadzenie PhD Consortium w ramach obu wydarzeń oznaczało bezpośrednie zaangażowanie w kształtowanie warsztatu naukowego młodego pokolenia badaczy na poziomie doktoranckim, w formie zorientowanej na praktyczne doradztwo metodologiczne, feedback do projektów badawczych i wprowadzenie w standardy pracy w środowisku międzynarodowym. Rola ta wymaga zarówno rozległej wiedzy specjalistycznej, jak i umiejętności budowania przestrzeni dialogu naukowego dostępnego dla uczestników na różnych etapach kariery.
- Tydzień Gier UŚ (4–10 listopada 2024, Uniwersytet Śląski w Katowicach), cykl wydarzeń naukowych popularyzatorskich poświęconych kulturze gier wideo, obejmujący Poland National Game Studies Congress (7–8 listopada 2024) oraz

Międzynarodowe Seminarium poświęcone green gamingowi (10 listopada 2024), eksplorujące gry wideo jako narzędzia utopijnego myślenia, nośniki wiedzy i idei związanych ze środowiskiem, klimatem i przyszłością ludzkości. Aktywny udział w tym cyklu wpisuje się w szerszą działalność w ramach Game Studies Research Centre przy UŚ i dokumentuje zaangażowanie w popularyzację game studies jako dyscypliny naukowej w środowisku krajowym, zarówno wśród specjalistów, jak i szerszej publiczności akademickiej.

6. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

Istotnym elementem mojego rozwoju naukowego było również pozyskiwanie finansowania zewnętrznego oraz aktywność organizacyjna, recenzencka i konferencyjna, potwierdzające rozpoznawalność prowadzonych badań zarówno w kraju, jak i w obiegu międzynarodowym. **W latach 2015–2018 realizowałem grant Narodowego Centrum Nauki PRELUDIUM** poświęcony relacjom między narratologią kognitywną, estetyką i teorią literatury. Projekt ten umożliwił prowadzenie intensywnych badań podoktorskich, których efektem była monografia **From Mind to Text: Continuities and Breaks between Cognitive, Aesthetic and Textualist Approaches to Literature** opublikowana przez wydawnictwo Routledge. Uzyskanie finansowania NCN na wczesnym etapie kariery naukowej pozwoliło na rozwinięcie własnego programu badawczego oraz umiędzynarodowienie prowadzonych badań. **W latach 2022–2025 byłem ponadto beneficjentem stypendium Ministra Nauki dla Wybitnych Młodych Naukowców**, przyznawanego za osiągnięcia naukowe o wysokiej jakości i potencjale rozwojowym.

Moja działalność naukowa była również wielokrotnie wyróżniana przez władze Uniwersytetu Śląskiego. Otrzymałem indywidualne Nagrody JM Rektora Uniwersytetu Śląskiego za działalność naukową: III stopnia w roku 2017 oraz II stopnia w latach 2019 i 2020. W 2019 roku zostałem także laureatem nagrody projakościowej przyznawanej za działania przyczyniające się do podwyższenia kategorii naukowej jednostki. Już na etapie studiów doktoranckich otrzymywałem stypendia projakościowe przyznawane najlepszym doktorantom oraz Stypendia Rektora dla najwyżej ocenianych uczestników studiów doktoranckich (w latach 2011-2015). Dodatkowo w 2015 roku uzyskałem wyróżnienie za prezentację z zakresu

humanistyki podczas międzynarodowej konferencji Humboldt-Kolleg „Etyka w Nauce i Życiu” organizowanej przez Fundację Alexandra von Humboldta.

Istotnym elementem mojego rozwoju naukowego była także regularna aktywność konferencyjna w międzynarodowym obiegu akademickim. Wyniki prowadzonych badań prezentowałem podczas około trzydziestu konferencji naukowych krajowych i zagranicznych poświęconych narratologii, cognitive studies, estetyce, game studies oraz teorii mediów. Wystąpienia obejmowały między innymi konferencje organizowane przez International Society for the Empirical Study of Literature and Media (IGEL), Nordic Society of Aesthetics, NECS: European Network for Cinema and Media Studies, SCSMI, a także wydarzenia organizowane przez uniwersytety w Wiedniu, Aarhus, Turynie czy Uppsali. Aktywność ta umożliwiała zarówno prezentowanie wyników własnych badań w międzynarodowym środowisku akademickim, jak i rozwijanie interdyscyplinarnego profilu badawczego łączącego narratologię, estetykę, filozofię poznania oraz współczesne badania nad mediami, a także zacieśnianie współpracy z badaczami reprezentującymi różne nurty współczesnej humanistyki i cognitive studies.

Ważnym aspektem mojej działalności naukowej pozostaje również aktywność recenzencka i ekspercka, związana zarówno z czasopismami naukowymi, jak i wydawnictwami międzynarodowymi. Przygotowywałem recenzje artykułów dla czasopism takich jak „The Journal of Aesthetics and Art Criticism” czy „Open Cultural Studies”, a także recenzje wydawnicze manuskryptów monografii naukowych dla wydawnictwa Routledge, zwłaszcza w obszarze badań nad narracją i cognitive literary studies. Recenzowałem ponadto zgłoszenia konferencyjne dla międzynarodowych konferencji z zakresu game studies i narratologii, między innymi DiGRA oraz GamesLit. Powierzanie tego typu recenzji świadczy o rozpoznawalności mojego profilu badawczego w międzynarodowym środowisku akademickim oraz o aktywnym uczestnictwie w procesach oceny jakości badań naukowych.